https://doi.org/10.26682/hjuod.2023.26.1.62
گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا: 26، ژمارە:1، (زانستێن مروڤایەتی وكومەلناسی)، بپ 1013-1035، 2023

دەلالەتا دوماهییێ د رۆمانا مژاباد یا ژان دوستیدا

رێژین یونس محمد* و فرهنگ مظفر محمد**
*پشكا زمانێ كوردی، كولیژا پەروەردا بنیات، زانكۆیا دهوك، هەرێما كوردستانێ- عیراق
*پشكا زمانێ كوردی، كولیژا پەروەردا بنیات، زانكۆیا سەلاحەددین، هەرێما كوردستانێ- عیراق

((مێژوویا وەرگرتنا ڤەكولینێ: 15 چریا دووێ ،2022، مێژووی رەزامەندیا بەلاڤكرنێ: 15 ئادارێ، 2023))

پوختە

د ڤەگێرانناسیا كەڤندا، دوماهی ژ لایێ پەیكەرسازییا تێكستێڤە، دوماهی ستوینا تێكستێیە كو ب ئەركێ راگەهاندن و ب دوماهی ئینانا پێشكەفتنێن رویدانان رادبیت، بەلێ د ڤەگێرانناسیا چەڤچەرخدا، ئەڤ هەڤكێشە دهێتە گهورین و دوماهی وەكو دەستپێكەك ژ بۆ ئاڤاكرن و وێنەسازییا هونەری و دەلالیا تیكستێ دهێتە بەرێخوەدان. د ئەڤێ ڤەكولینێدا، ب نمونە وەرگرتنا رۆمانا مژاباد یا رۆماننڤێس ژان دوستی وەسا دیار بوو، رۆمان ژ لایێ پلوتسازیێڤە هەلگرا دوو هێلێن رویدانایە و بۆ ئەڤێ مەرەمێ ژی رۆمان دبیتە خودانێ دوو دوماهییان. دوماهیا ئێكێ ب چارەنڤێسێ ئێك لا نەكرییێ كارەكتەرێ سەرەكیێ رۆمانێ گرێدایە، لەوما دوماهییەكا ڤەكرییە. دوماهیا دووێ یا گرتییە و ب هێلا مێژوویڤە گرێدایە كو تێدا چارەنڤیسێ كومارێ ئێك لا بوویە.

كلیلێن ڤەكولینێ: دوماهی، ڤەگێرانناسی، پلوت، مژاباد.

پێشەكی

دوماهی ئێك ژ بابەتێن سەرنج راكێش ژ بۆ رەخنەگر و شلوڤەكارێن ئەدەبییە كو رولەكێ بەرچاڤ د ڤەگوهاستنا جیهانبینیا تێكستی و پەیوەندیكرنێ دگەل خواندەڤانی هەیە، نەخاسمە دگەل گهورینا حەزا نڤێسەران ئێدی دوماهی ب رامانا چارەسەركرنا ناكۆكیێن د ناڤا چیروكێدا ناهێت، بەلكو ئەڤە خواندەڤانە كو ل دویڤ هزر و شیانێن خوەیێن هونەری دگەل تێكستی دكەڤیتە گفتگویێ و د ناڤا تێكستیدا ل دەلالەتێن دوماهیێ دگەرهیت و ئەوان ئالوزی و پرسگرێكێن ل دوماهیێدا هەین، ب رێكا پەیوەندییێن ناڤخوییێن د ناڤ تێكستییدا چارەسەر دكەت.

ل بەر رۆناهییا ئەڤێ هزرێ، ڤەكولینا ل بەردەست ژ بلی پۆختە و پێشەكیێ دوو ئاستان ب خوەڤە دگریت: د ئاستێ ئێكێدا؛ چەمكێ دوماهیێ دناڤبەرا تێگەهێ ئەوێ یێ كەڤن و نویدا هاتییە بەحسكرن، زێدەباری بەرچاڤكرنا ئەرك و جور و سنورێ دوماهیێ. د ئاستێ دووێدا؛ ب مفا وەرگرتن ژ هزرێن تیورییێن ڤەكولینێ، ڤەكولەرێ هەول دایە ل دویڤ هێلێن ناڤخوییا تێكستیدا، پەیوەندییەكا دەلالی دناڤبەرا تێمایا رۆمانا مژاباد یا ژان دوستی و دوماهیا ئەڤێ رۆمانێدا پەیدا بكەت و ژ بەر گرنگییا رۆلێ خواندەڤانی د پرۆسا دەلالەتسازییا تێكستیدا، بۆ ئەڤێ مەرەمی مفا ژ تیۆرا ئیستاتیكا وەرگرتنێ هاتییە وەرگرتن. دیسان ڤەكولین ب چەند ئەنجام و لیستا ژێدەران ب دوماهی دهێت.

چەمكێ دوماهیێ دناڤبەرا تێگەهێ كەڤن و نویدا

د خواندنێن كەڤندا دوماهی ئەنجامێ لوژیكییا ئەوێ پەیوەندییا (هو و هوكاری) یە، كو ب هەبوونا خوە دبیتە

دوماهی بازنە ژ بازنێن زنجیرا ڤەگێرانێ، بەلێ (دوماهی ژ بۆ ئەڤێ مەرەمێ كو یا كارتێكەر بیت، پێدڤییە دگەل ب دوماهی هاتنا كریارا دراماتیكی، ڕویدان ژی ب دوماهی بهێن)(مختاباد: 1394، 59) دا بشێت رۆناهیێ بێخیتە سەر واتایا ڕویدانان و ئێدی هەمی تشت بهێنە ئێكلاكرن و سەڤامگیری پەیدا ببیت. هەر ژ بەر هندێیە د تێكستێن كلاسیكیدا (نڤیسەر رویدانان د ئافرینیت، دا ل دوماهیێ ب هەڤگرتن یان ب هەڤ راستهاتنا كەسان دگەل هەڤ، ب شێوەكێ راستەوخو و ئاشكەرا بگەهیتە ئەنجامەكا دەستنیشانكری.)(خلیل اللهی: 1394، 126-127) د ئەڤێ ئەنجامێدا هەمی تشت دهێنە دیاركرن و چارەنڤێسێ كەسان دیار دبیت و خواندەڤان چاڤەرێ هندێ دمینیت دا چارەنڤێسێ كەسێ سەرەكی بۆ بهێتە دیار كرن، ژبەركو د بەرهەمێن كلاسیكیدا زێدەتر تەكەزی ل سەر ئێك كەس دهێتە كرن و رویدان ل دور وی دزڤرن و ب رولێ پێ دهێتە بەخشین، كارتێكرنێ ل كەسێن دی و پیڤاژویا رویدانان دكەت. ئەڤ كەسە (د دەما هەڤركی و پێشكەفتنەكا مەزندا، ب زانین و ب مەبەست و ب هشیاری ئارمانجا خوە بەرەڤ پێش دبەت.)(مك كی: 1387، 35) هەر ژ بەر هندێ ئاریشا چیروكێ ب هندەك ڕویدانێن وەك مرن، پێكئینانا ژیانا هەڤژینیێ یان هەر ئەنجامەكا دی یا ڕەزامەند و بەرعاقل كو ببیتە ئەگەر دا جارەكا دی باردوخ ئارام و جێگیر ببیتەڤە، دهێتە چارەسەر كرن و چیروك ب دوماهی دهێت. د ئەڤان چیرۆكاندا چیروكنڤیس هەر ژ دەستپێكێ دزانیت دێ دوماهییا چیروكا وی چەوا بیت. دیسان وەرگر ژی ل دویڤ رێزبەندییا لوژیكیا رویدانان دشێت پێشبینییا دوماهیێ بكەت كو (هەڤركی دێ د بەرژەوەندییا ئێك كەسدا ب دوماهی هێت، چونكە پلوتا چیروكێ داخازا دوماهییەكا گرتی دكەت.) (فرزاد، 1397، 194)

بەلێ هندیكە خواندنێن نووینە گەهشتنە ئەڤێ راستیێ كو د تێكستێن هەڤچەرخدا (نە هەمی تێكست ب هەڤسەنگیێ ب دوماهی دهێن. د گەلەك چیروكاندا خواندەڤان رویبری نە زەلالی و هندەك پرسان دبن، د هەماندەمدا چیروك ب هەڤسەنگیێ دەست پێ ناكەت و دبیت بێ هژمار دوماهی بۆ هەبن، چونكە مەرەڤا گوهداریكرنا چیروكێ، دوماهییا چیروكێ ئینكار دكەت.) (احمدی: 1389، 239) بەلێ ئەڤ ئینكارە ب ڕامانا ڕەدكرنا دوماهیێ ناهێت، ب تنێ (تێكستێن هونەری ب فەر نابینن كو سەداسەد ناكوكییا چیروكێ د دوماهیێدا د بەرژەوەندییا كەسێ سەرەكی یان هەڤدژێ وی بهێتە چارەسەر كرن، هەروەكو د ژیانێدا ژی هندەك ئاریشە و پرسگرێك چ جاران چارەسەر نابن و هندەك ناكوكی چ جاران د بەرژەوەندییا كەسەكی یان لایەنەكی ب دوماهی ناهێن، ژ بەر ئەڤێ چەندێ دبیت ژ بۆ چیروكێ دوماهییەكا دیار نەبیت و چ جاران نەگەهیتە ئەنجامەكا حەتمی.)(پرین: 1387، 41) دیارە ل دەڤ هەڤچەرخان ئێدی دوماهی ب ڕامانا چارەسەرییا ناكوكییان ناهێت، بەلكو هەلگرا ئەوێ ڕامانێیە (پشتی تێكست ب دوماهی دهێت، خواندەڤان نەشێت بگەهیتە هزرەكا دیار و حەتمی، چونكە بتنێ شرۆڤەیەكێ بخوەڤە ناگریت، ئەڤجا ئەوژی هندەك تەخمینان دكەت، لێ باوەرییا وییا تمام ب وان تەخمینان ناهێت. ل ڤێرێ پێدڤییە خواندەڤان ببیتە ئافراندەر و گەلەك واتایان ب ئافرینیت، هەر ژ بەر هندێ چیروكێن هوسا چ جاران ناهێنە گرتن و ژ بۆ ڕاڤەكرنێن بێ هژمار ڤەكری دمینن)(مقدادی: 1378: 109) و د مێشكێ خواندەڤانیدا بەردەوامی پێ دهێتە دان، (ئەڤ دوماهییە گرەنتییا هندەك پێشبینیان دكەت، لێ نە ب وێ رامانێیە كو هەمییان بجهـ بینیت، دبیت هندەك ژ ئەوان چ جاران بجهـ نەهێن)(ریكور: 1398، 51) چونكە خواندەڤانێ ئەڤی سەردەمی چێژ و خوشیێ ژ لێگەریانێ د جیهانا هزر و ئەندیشەیا خوە وەردگریت و ناخوازیت كەسەكێ دی ل شوینا وی ب دەنگەكێ بهێز بریاران بدەت، ئەو دخوازیت جیهانەكا تازە ب ئافرینیت (پێدڤییە ئەو پەیكەربەندییا نوییا دەتە تێكستی، ژ بۆ وی نە كارەكێ مەحال بیت، چونكە كارێ پێشبینیكرن و جاران بێهیڤی بوون و كریارا دوبارە ڕێكخستنا تێكستی، ل وی دەمی دێ جێبەجێ بیت كو مەرجێن سەركەفتنێ د ئەوێ سۆز و پەیمانا نهێنی یا نڤیسەر دەتە خواندەڤانی هاتبیتە گونجاندن. نڤیسەر دبێژیت ئەز ڕێكخستنا تێكستی ژ ناڤ دبەم، بەلێ هوین ب باشترین شێوە، سەروژنوی ئاڤا بكەن.)(ریكور: 1398، 57) نەخاسمە كو پێدڤییە (دوماهی ژی دگەل ئەوێ تونا -لحن- پڕ ژ شك و گومانان كو ل سەرانسەری تێكستیدا بەرچاڤ دبیت، خوە ب

گونجینیت.)(ریکور: 1398، 50) دا دگەل ب دوماهی هاتنا هێلێن تێكستی بوشاهییا گومان و پسیارێن خواندەڤانی ب ئازریت و مێشكێ وی مژویلی هزركرنێ دەربارەی ستراتیژییەتا تێكستێ بیت و هەول بدەت خواندن و تیگەهشتنەكا نووی ئاڤا بكەت، هەر ژ بەر هندێ د رۆمانێن هەڤچەرخدا نڤێسەر خوە ژ گورەپانێ ڤەدكێشیت، ئاڤاكرنا پلوت و دوماهییا چیروكێ ژ خواندەڤانیرا دهێلیت و دەرفەتێ دەت دا خواندەڤان پێنوسی راكەت و سپییاتیێن مێشكێ خوە بنڤێسیت. هوسا ژ ئالیەكی خواندەڤان خوە ل هەمبەر گوتارا رۆمانێ دبینیت و ژ ئالیەكێ دی دەنگێ خوە بلند دكەت و ئەو ب خوە دوماهی و قەدەر و پاشەرۆژا كارەكتەران وێنە دكەت و د ئەڤێ لەیستیكا سێ قولیا (نڤێسەر- تێكست- خواندەڤان)یدا، واتا و دوماهییا تێكستی د لڤینەكا بێ راوەستیان و بەردەوامدایە، لەوما (خواندنا دوماهییا چیروكێ، ب رامانا دوبارە ئاڤاكرن و دوبارەكرنا سەربورا چیروكێیە.)(لانج:1374، 158)

یا گرنگە ل ڤێرێ تەكەزیێ ل سەر ئەڤێ چەندێ بكەین كو دوماهییا گرتی و ڤەكری نە دوو جورێن دوماهیێنە، بەلكو یا درستتر ئەوە بێژین دوو فورمێن دوماهیێنە، كو ناڤلێدانا وان ژی هەر یا گرێدایە ب هەر دوو فورمێن تێكستێن كەڤن و نووی، ئانكو ئەڤ ناڤكرنە یا گرێدایە ب ئەوی فاكتەرێ بنیاتی یێ تێكست ل سەر ئاڤا دبیت. هندیكە تێكستێن كەڤنە خودان بنیاتەكێ گرتییە ب (پلوتا گرتی) و هندیكە تێكستێن هەڤچەرخن خودان بنیاتەكێ ڤەكرینە ب (پلوتا ڤەكری)، لەوما ئەو دوماهییە ل دویف سروشتێ تێكستی یان گرتی دێ بیت، یان ژی دێ بیتە دوماهییەكا ڤەكری.

ئەرك و جور و سنورێ دوماهیێ

د بیاڤێ ڤەگێرانناسیا هەڤچەرخدا، گرنگترین ئەركێن ژ بۆ دوماهیێ هاتینە دەستنیشانكرن ئەڤ سێ ئەركەنە:

1-ئەركێ ب دوماهی هاتنا تێكستی (الوظیفة الاغلاقیة): ب دوماهی ئینان و گرتنا تێكستی ئارمانجا سەرەكییا تێكستا ڤەگێرانكییە كو هەر ژ دەستپێكێ هەول بۆ دەت.)(حداد: 2019، 78) كەواتە هەر تێكستەك ل خالەكا نڤێسینێدا ب دوماهی دهێت.

2-ئەركێ بەرهەم ئینانێ (الوظیفة التولیدیة): دوماهییا ڤەكری گورەپانا پەیداكرن و پێكئینانا واتایێن نوویە، ئەڤ دوماهییە بنیاتێ تێكستی دكەتە بنیاتەكێ ڤەكری بۆ راڤەكرنێ كو خواندەڤان پشتی وەرگرتنا واتایێن ناڤخویی و ژ دەرڤە یێن تێكستێ ب شێوەكێ نووی بەشدارییێ د دوبارە ئاڤاكرنا ئەڤی بنیاتیدا دكەت.(حداد: 2019، 77)

3-ئەركێ چاڤەرێبوونێ: تێكستێن ڤەگێرانكی ب وێ هیڤییێ دهێنە خواندن دا بگەهینە دوماهییا وێ، ئانكو چاڤەرێبوون بۆ دوماهیێ و ئەركێ چاڤەرێبوونێ پەیوەندییەكا ب هێزا ب سرۆشتێ ڤەگێرانێڤە هەی.(برنس: 2003،58)

ژ بۆ دوماهیێ گەلەک جورێن هاتینە دەستنیشانكرن، دوماهی د بەرهەمێن كلاسیكدا زیدەتر ل سەر دوو شێوەیان بوو یان دوماهییەكا بەختەوەر یان ژی دوماهییەكا دلتەزین بوو، لێ د ئەدەبیاتا هەڤچەرخدا جورێن نووی هاتنە د گورەپانا نڤێسینێدا وەكو دوماهییا سالوخدانێ، دوماهییا شرۆڤەیی، دوماهییا هەڤتەریب، دوماهییا بەروڤاژی، دوماهییا گریمانەیی، دوماهییا ژ نشكەكێڤە و...هتد. هەر چەوا بیت تێكست ب خوە جورێ دوماهییا گونجای بۆ ئاڤاهییا خوە هەلدبژێریت، چونكە ((دوماهی ئەنجامێ لوژیكی، هزری و دراماتیكیا بەرهەمییە، ب نەبوونا دوماهییەكا گونجای بۆ سرۆشتێ تێكستی، ئاڤاهیێ وێ دبیتە ئاڤاهییەكێ نەتمام و هەرفتی كو نرخ و باندۆرا وێ دێ ل سەر خواندەڤانی كێم دبیت، ئەڤجا ئەو بەرهەمە رۆمان بیت یان شانو یان ژی فلم بیت.))(كریمی: 1395، 65)

سەبارەت زانینا سنورێ دوماهیێ كانێ ژ كیژ جهی دەستپێدكەت؟ هندەك نیشانێن ناڤەروكێ ل بەردەستن وەكو ڤەگوهاستن ژ ڤەگێرانا رویدانان بۆ وەسفكرنێ یان شروڤەكرنێ یان بەرچاڤكرنا بیروبوچونان ب مەرەما گهورینا بابەتی.)(اللأیوبي: 2002، 97)

ب باوەرا لانجی دەستنیشانكرنا خالا دوماهیێ بۆ دەستپێكا تێكستێ و دەستنیشانكرنا دەستپێكا دوماهیێ دوو تشتێن هەلبژاردەینە كو ئەڤ هەر دوویە ل سەرانسەر تێكستێدا، مل ب ملێ ئێك ب شێوەكێ هەڤتەریب برێڤە دچن. هەر ل راستا ئەڤێ بۆچوونێ هیلز

میللەر ژی جەختیێ ل سەر ئەڤێ چەندێ دكەت و دبێژیت: (ل هەر خالەكا وەرگر تەكەزیێ ل سەر بكەت، ئەو خالە دبیتە ناڤەندەك كو هەم گرێ پەیدا دكەت و هەم ژی گرێ ڤەدبیت. ئەڤ گوتنە ب وێ رامانێ دهێت كو هیچ چیروكەك نەشێت دەستپێك و دوماهییا خوە نیشان بدەت، چونكە هێشتا چیرۆك ل دویڤ شێوازێ سەردەمێ كلاسیكییەتا یونانی ژ ناڤەراستێ دەستپێدكەن و هەر ل ناڤەراستێ ژی ب دوماهی دهێن.) (لانج: 1374، 153) بۆ ئەڤێ چەندێ سرگدی ماسزاك دبێژیت: (ئەڤە خواندەڤانە كو هەتا رادەیەك بەرچاڤ دیار دكەت كانێ كیژ پەیڤ یان كیژ لاپەرێن رۆمانێ، دەستپێك یان دوماهییێ نیشان ددەت.)(لانج: 1374، 153) ژ ئەڤێ چەندێ دیارە ب تنێ پیڤەرەكێ ڤەبڕی ژ بۆ دەستنیشانكرنا سنورێ دوماهیێ هەیە، ئەوژی هەستێ خواندەڤانییە كو دبێژیتێ ئەڤە خالا دوماهیكێیە ژ كریارا ڤەگێرانێ و رۆمان دێ ل ڤێرێ ب دوماهی هێت.

دەلالەتا دوماهییێ د ڕۆمانا مژاباد یا ژان دوستیدا ل دویڤ تیۆرا ئیستاتیكایا وەرگرتنێ

ل بەر رۆناهییا زانیارییێن د تەوەرێ تیۆرێ ڤەكولینێدا ل دور دەستنیشانكرنا سنور، جور و ئەركێن دوماهیێ هاتینە ئاراستە كرن، دیسان بەرهەڤییا رەگەزێن رۆمانێ وەكو (كارەكتەر، ڤەگێر، جهـ، دەم، رویدان) و هەمی زانیارییێن پێدڤی ل ڕاستا ڤەدیتنا بنیاتێ دەلالییێ دوماهییێ بۆ خواندنا رۆمانا مژاباد ب گرنگی دهێنە وەرگرتن.

میكانیزما ل ڤێرێ ژ بۆ خواندنێ دهێتە پەیرەو كرن، تیۆرا ئیستاتیكایا وەرگرتنێ یە (Reception-Aesthetic). ب باوەرا تیۆردانەرێن ئەڤێ تیۆرێ، تێكست ب خوە مەرجێن خوە یێن وەرگرتنێ دیار دكەت، ئەوژی ب ئێك ژ ئەڤان هەر دوو رێكان:

1-رێكا مێژوویی- كومەڵناسی: پەیوەندییا ب مێژوویا ئەدەبیاتێڤە هەی كو پێدڤییە ئاسۆیێن نڤشێن خواندەڤانان دەربارەی تێكستا ئەدەبی بهێتە بەرچاڤ وەرگرتن.(شمیسا: 1388، 333)

2-رێكا تیۆری- تێكست ناسی: دەرباز بوونە ژ مەرەمێن نڤیسەری. خواندەڤان ل بن رێنماییا تێكستێ ب رولێ ئافراندنا واتایێن نووی رادبیت.(احمدی: 1386، 686)

ل دویڤ ئەڤێ چەندێ دێ میكانیزما كارێ مە دگەل رێكا تێكست ناسیێ بیت و ئەم دشێین دوماهیێ وەكو تێكست وەرگرین، چونكە (تێكست خودان سیستەم و بنیاتەكێ تایبەتە.)(حسین، 2007، 161)، دوماهی ژی هەر ب ئەڤی شێوەیە، پشكەكە ژ تێكستەكا مەزن، بەلێ خودان سیستەم و بنیاتێ خوەیە كو ژ روانگا تێكست ناسیێ كارێ خواندەڤانی دێ بیتە هەلشكافتن و ڤەدیتنا بنیاتێ ڤەشارتیێ وێ دا ب گەهیتە واتایێن نووی. ب باوەرا ئایزەری (بەرهەمێ ئەدەبی خودان دوو جەمسەرە. جەمسەرێ هونەری ئاماژە ب تێكستێ ددەت كو ژ لایێ نڤیسەری هاتییە ئافراندن و جەمسەرێ ئیستاتیكی ل سەر وەرگرتن و تێگەهشتنا خواندەڤانی ئاڤا دبیت.)(احمدی: 1386، 686) ئەڤجا ئەگەر دوماهی وەكو تێكست جەمسەرێ هونەری بیت، كارێ خواندەڤانی دێ دگەل جەمسەرێ ئیستاتیكیێ دوماهیێ بیت، ب رامانەكا دیتر خواندەڤان دێ ب رێكا تێكستا دوماهییێ، پێنگاڤان بەرەڤ پاشڤە هاڤێژیت دا بەرەڤ تێكستا مەزنڤە - بەدەنا رۆمانێ- بچیت و شوین تبل و شوین پێ دەلالەتێن ڤەشارتیێن دوماهییێ د تێكستێ مەزندا ببینیت. ل ڤێرێ بۆ ئاسانكاریێ ب فەر دبینین دگەل پێشچاڤكرنا كورتییا رۆمانێ، سەرەدەریێ دگەل دوماهییێ وەكو بنیاتەكێ تێكستی یێ سەربەخوە بكەین كو ل دویڤ رێكا تێكست ناسیێ ژ تیۆرا ئیستاتیكایا وەرگرتنێ، پشت بەستن ل سەر دوو خالان دهێتە كرن:

1- خواندنا بنیاتێ دوماهییێ ل سەر ئاستێ رەوانبێژی (جەمسەرێ هونەری)

2- ڤەدیتنا بنیاتێ دوماهییێ ل سەر ئاستێ دەلالی (جەمسەرێ ئیستاتیكی): ئەڤە ب رێكا پەیوەندیكرن و دان و ستاندنا دناڤبەرا تێكستا دوماهیێ و خواندەڤانی ل سەر بنیاتێ پرسیار و گریمانەیان ئاڤا دبیت، چونكە پرسیاركرن دەرگەهەكە بۆ هزركرنەكا كویر و ڤەدیتنا لایەنێن ڤەشارتیێن واتایێ.

کورتییا رۆمانا مژاباد:

مژاباد ئێکەم رۆمانا ژان دوستییە، ل سالا (2003)ێ، ل ئامەدێ ژ لایێ وەشانخانەیا (بەلکی) هاتییە بەلاڤکرن. قەبارێ رۆمانێ (232) لاپەرە، هەروەکو ژان دوست ل دەستپێکێدا دبێژیت: (ئەڤ رۆمانە ل بەر چار چرایان تێ خواندن) کو دگەل ب دوماهی هاتنا هەر چرایەکێ ب رێیا دانانا سێ ستێران بەشێن رۆمانێ ژ هەڤ دوو دهێنە جوداکرن.

مژاباد ژ لایێ شێوازێ نڤێساندنێ ل سەر بنیاتێ بیرەوەری و رۆژانێن کارەکتەرێ سەرەکییێ رۆمانێ ئاڤا بوویە، کو ل دویڤ نەریتێ نڤێساندنا بیرهاتنان، رۆژ و جهێ نڤێساندنا هەر بیرەوەرییەکێ هاتییە تومارکرن، بەلێ ژ لایێ تەکنیکا نڤێساندنێ نە یا پابەندە ب رێزکرنا رویدانان ل سەر هێلا ڕاستا دەمی، بەلکو هندە مفا ژ تەکنیکا ڤەگەراندن و پێش و پاشکرنێ هاتییە وەرگرتن کو جاران ئێك رویدان د چەندین دەمێن جیاوازدا ب شێوێ پرت پرت هاتییە ڤەگێران، هوسا خواندەڤان هەتا رۆمان ب دوماهی دهێت، یێ مژویلی رێزکرن و بەر ئێکڤەئینان و پێکڤە گرێدانا سەرەداڤێن رویدانان ل سەر هێلا ڕاستا دەمییە.

بادینێ ئامێدی، کارەکتەر و ڤەگێرێ سەرەکیێ رۆمانێ ب رێیا نڤێساندنا رۆژانێن خوە، مە د بەتە سالا (1946)ێ، دا د بیردانکا هەر تاکەکێ کوردا ئێکسەر سالا دامەزراندنا کومارا مهابادێ، بهێتە بیرێ. هەر چەندە رۆمان د بنەرەتدا ل سەر هەر دوو مژارێن مێژوو و ئەڤینێ هاتیە ئاڤاکرن.

بادین کورێ یونسێ مزوری و هامێستا ئەرمەنی، ب رێکا داپیرا خوە چیروکا زاروکینی و هەڤژینییا دایك و بابێ خوە دزانیت. بابێ وی د شورشا شێخ مەحمودێ حەفید دا، ل دەربەندی بازیان ل سلێمانیێ شەهید دبیت و دەیکا وی ژی هەر ل وێ رۆژا بادین ژ دایك دبیت وەغەرێ دکەت. داپیرا وی بۆ ڤەدگەریت کو فالبێژەکا شنگالی د فالا ویدا وەسا دیتیە کو بادین د شەڤەکا هەیڤ دبیتە چاردە شەڤی، دێ وەغەرێ کەت و ئەڤ ترسا مرنێ وەلێ دکەت، هەردەم ل هیڤییا مرنا خوەیە. ئەڤ باوەرییە وەسا ب هێز دبیت، دەمێ ل سێ دەم و سێ جهێن ژ هەڤجودا سێ جاران ئەڤیندار دبیت و د هەر سێیاندا شکەستنێ دئینیت ئێدی هەست ب مرنا هەستێن خوە و دین بوونێ دکەت. ئەڤ باوەرییا مرنێ، نە بتنێ ل سەر مژارا شکەستنێن وی یێن دلداری ب هێز دبیت، بەلکو تێکچوونا شورەشێن سەردەمێ وی و هەلویست وەرگرتنا وی وەلێ دکەت کو زێدەتر باوەرییا وی ب نێزیکبوونا دەمێ مرنا وی بهێت.

بادین هەم ماموستایە، هەم هوزانڤان و نڤێسکارە و هەم ژی ب رێیا کارێ خوە، ب باشی ئاگەهداری ڕەوشا جیهانی و شەرێ ئێکێ و دووێ یێ جیهانی و شورەش و لڤینێن نەتەوایەتییێن سەردەمێ خوە دبیت و بریارێ دەت تێکەلی شورەشا بارزانی بیت کو پشتی شورەش تێکدچیت، دگەل مەلا مستەفایێ بارزانی و چەکدارێن دی دەربازی ئاخا کوردستانا رۆژهەلات دبن، دا ل وێرێ شورشەکا ب هێزتر ب سەرکردایەتییا قازی محەمەد دژی حوکمەتا رزا شاهێ پەهلەوی بەردەوام بکەن. ل مهابادێ گەلەك رویدان د قەومن، بیردانکا مێژوویا رۆمانێ زێدەتر ل ئەڤی بازێری د پەڤیت، ئەوژی دەمێ مەلا مستەفا داخازێ ژ بادینی دکەت دا چەکی ب دانیت و ل قوتابخانا گەلاوێژ ل مهابادێ ببیتە ماموستا، چونکە پێدڤییا کومارێ ب زانستییە، هوسا بادین ل مهابادێ تیکەلی گەلەك کەسان دبیت. بۆ جارا سێ یێ ل مهابادێ ئەڤیندار دبیت، کەسێن ڕەوشەنبیر و شورشگێرێن کومارێ د نیاسیت و هیڤییێن وی بۆ پاشەرۆژا کومارێ و ئەڤینێ گەش دبن، بەلێ پشتی بۆ جارا سێ یێ د پرۆسا ئەڤینییێدا شکەستنێ دئینیت و ب چاڤێ خوە دبینیت کو هەڤالێ وی کەریمێ شکاك خیانەتێ لێ دکەت و دگەل دەزگرا وی (موژدە) هەڤژینییێ پێك دئینیت و دیسان کەریمێ شکاك ب سەرکردایەتیا سەروك عەشیرێ شکاکان عەمەر ئاغایێ شکاکی و گەلەك سەروك عەشیرێن دی پشتا خوە دەنە کومارێ و ژ لاییەکێ دیڤە هەڤپەیمانا کومارێ (رۆسیا) ژ هەمی سوزێن خوە لێڤە دبن، گەفان ل کومارێ دکەن و دگەل حکومەتا مەرکەزییا ئیرانێ د چارچوڤێ گرێدانا هندەك پەیمانێن نووی رێك دکەڤن و خوە ژ ئاخا ئیرانێ ڤەدکێشن و کومارێ ب تنێ دهێلن. ئەڤجا بادین بۆ هەمی ئەو رویدانێن ب چاڤ دیتین و ب سەری هاتین، دەستا ژ هەر تشتەکی بەرددەت و ژ گیانێ خوە ژی بێزار دبیت.

ل سەر بنیاتێ ئەڤێ رۆنقەکرنێ وەسا دیارە هێلا زنجیرا رویدانێن رۆمانێ دوو مژاران د ئازرینیت یا ئێکێ مژارا ئەڤینییە کو مژارەکا مرۆڤایەتییە. یا دووێ مژارا بەرپا بوونا کومارەکێ د ناڤ پارچەکێ ژ ئاخا کوردستانێ کو مژارەکا نەتەوەییە. ئەڤ رۆمانە هەر دوو هێلێن مێژوو و ئەڤینێ پێکڤە ب رێڤە دبەت و پێکڤە ژی ب دوماهی دئینیت، لەوما ژی ل شوینا ئێك دوماهی، دوو دوماهی ژ بۆ هەنە. یا ئێکێ زێدەتر ب کێشمەکێشا کارەکتەرێ سەرەکیێ رۆمانێ کو بادینە گرێدایە و یا دووێ ب چارەنڤێسێ سەروکێ کومارا مهاباد ڤە گرێدایە. ئەڤجا ل سەر هێلا هەڤتەریبا ب رێڤە چونا هەر دوو رویدانێن سەرەکیێن رۆمانێ، هەر دوو دوماهی وەکو دوماهیێن سەرەکی بۆ رۆمانی دهێنە هژمارتن.

ل ڤێرێ بۆ هندێکو بزانین کانێ رۆمان ب کیژان پەیڤان ب دوماهی دهێت و دوماهییا وێ چ دەلالەتەکێ دگەهینیت. دێ بەرەڤ بەشێ دوماهیێڤە چین، ئانکو چرایا چارێ ژ رۆمانێ کو ب تنێ پێنج لاپەرێن نڤێسینێنە، واتە د لاپەرا (232)ێ، کو لاپەرا دوماهییێ ژ رۆمانێیە رویبروی هەر دوو دوماهییان دبین. ل دەستپێکێ رۆمان ب ئەڤان پەیڤان بەرەڤ دوماهییا خوە یا ئێکێڤە دچیت:

jiyan .....zengilekî....dengbilinde,....lê
nayê......bihîstin,...tenê....yê ku jiyana
wî......bi dawî bûbe ...dibihîze
ez jî...kerr...bûme
..nema..tu..dengî..di....bi...hî.....zim.
Badînê Amêdî
Mehabad
17 ê kanûnê 1946 (Dost: 232)

سەبارەت ئەڤێ چەندێ کانێ ب چ پیڤەر سنورێ ئەڤێ دوماهییێ هاتییە دەستنیشانکرن، دوو نیشانێن ناڤەروکی ل بەر دەستێ مەنە. یا ئێکێ رێزێن بەری ئەڤێ دوماهیێ، ڤەگێر دئاخڤیت و ئەو پەیڤە ئامادەبوونا ڤەگێری د سەلمینیت، بەلێ دەمێ تونا رۆمانێ ژ دەنگێ ڤەگێری دهێتە گهورین بۆ دەنگێ کارەکتەری، ئێدی رۆمان دەست ب دوماهی پەیڤێن خوە ل سەر زارێ کارەکتەرێ رۆمانێ (بادینێ ئامێدی) دکەت و هەروەکو د بینین ل بن ئەڤان رێزێن نڤێسینێ، ناڤێ کارەکتەری ژی هاتییە نڤێساندن و جهێ چ گومانان ل دەڤ خواندەڤانی نامینیت کو خودانێ ئەڤان پەیڤ و دەستەواژان بادینێ ئامێدییە. دیسان پیڤەرەکێ دی ژی هەیە کو د سەلمینیت سنورێ دوماهییێ ب درستی هاتییە دەستنیشانکرن ئەوژی ئەگەر بەرێخوەبدەینە رۆمانێ د پەراگرافا بەری دوماهیێ وەسا دیار بیت کو ڤەگێر ب خوە هیچ کارەکی ئەنجام نادەت، بەلکو کریارا کەسەکێ دی پێش چاڤ دکەت کو ئەوژی بادینە.

بادین هەفتییەکە ژ مالێ دەرکەفتی و بەرەڤ لۆتکەیا چیایێ (خەزایی)ڤە، چوویە. ئەو کاغەزا دوماهی پەیڤێن خوە ل سەر نڤێسی، ب بایەکێ نەرم دەرکەتە کولانێ و قوتابییەکێ وی کاغەزێ دبینیت و خەتێ ماموستایێ خوە دنیاسیت و یادداشتنامەیا وی د خوینیت، هوسا رۆمان ژ مەودایێ کریار و لڤین و هەبوونا رویدانەکێ بەرەڤ هزر و بیر و هەستێن کارەکتەریڤە دچیت، ئانکو هەتا پەراگرافا بەری دوماهیێ، رویدان یا بەردەوام بوو، بەلێ ل پەراگرافا دوماهیێ شینوارێن رویدانێ نەمان و رۆمان بەرەڤ سالوخدانێڤە چوو و خواندڤان هەستپێدکەت رۆمان یا گەهشتییە دوماهییا خوە، ئانکو دشێین بێژین ئەڤ دوماهییە ژ لایێ جوریڤە دبیتە دوماهییەکا سالوخدانێ.

تشتێ لڤێرێ گرنگ، بادین یادداشتنامەیا خوە ب هویرکارییێن جهـ و دەمێ نڤێساندنا وێ ب دوماهی دئینیت کو ل بن ناڤێ خوە، ئاماژە ب باژێرێ مهاباد دایە و (سال و هەیڤ و رۆژا) نڤێسینا نامەیێ (17 ێ، کانوونا 1946) تومار کرییە. ئەڤ دەمە ئاماژە ب دوو رویدانێن گرنگ د مێژوویا کوردستانێ د کەت. یا ئێکێ: درست سالەکێ بەری ئەڤێ مێژوویێ، واتە ل (17ی، کانوونا ئیکێ ژ سالا 1945)ێ، ئاڤاهییێ باژێرڤانیا رژێما شاهنشاهی ل باژێرێ مهابادێ کەفتە بن کونترولا هێزێن پێشمەرگە و خەلکێ مهابادێ و ب سەرکردایەتییا قازی محەمەد ئالایێ کوردستانێ ل سەر بانێ ئەڤی ئاڤاهی بلند کرن، ئەڤجا ئەڤ رۆژە

ب رۆژا پێشمەرگە هاتە ناڤكرن و دیسان د سالناما كوردیدا، رۆژا ئالایێ كوردستانێیە. یا دووێ: بەرپەرێن مێژوویی ئاماژە ب ئەڤێ چەندێ دكەن رۆژا (15ێ، كانوونا ئێكێ ژ سالا 1946)ێ، دوماهی رۆژا كومارا مهابادە و ل رۆژا (17ی، كانوونا ئیكێ ژ سالا 1946)ێ، حكومەتا ئیرانێ دەست ب دەستەسەركرنا پێشەوا و سەركردێن كومارێ كرن، واتە یادداشتا بادینی دوو رۆژا پشتی ژ ناڤچوونا كومارێ و هەر ل وێ رۆژا پێشەوای خوە ڕادەست كری، هاتییە نڤێسین. ل ڤێرێ ئەڤ هویركارییێن جهـ و دەمی تێرا خواندەڤانێ هویربین هەنە كو هەتا ئەگەر رۆمانا مژاباد نەخاند بیت ژی، هەر ئێكسەر رویدانێن رۆمانێ بێخیتە د چارچوڤێ جهـ و دەمێ ئاماژە پێكری و ئێكەمین سەرەداڤێن هزرییێن رۆمانێ بۆ دیار بین كو ب ئەڤێ خالا دەمی دیار دبیت سەنتەرێ قەومینا رویدانێن رۆمانێ دێ د ناڤا كومارا مهاباد دا بن.

ل بن سیبەرا ئەڤێ رۆنڤەكرنێ، ئەگەر بالا خوە ب كێشینە سەر دوماهییا رۆمانێ كو نێزیكی سێ رێزێن نڤێسینێنە دێ بینین ئەو موسیقا و گونجان و هارمۆنییا د ناڤبەرا پەیڤێن وێدا هەین، هەر ئێكسەر هزرا مە بەرەڤ هندێ دبەت كو ئەڤ دوماهییە زمانێ وێ نێزیكی زمانێ هوزانێیە. ئەڤجەندە ژی وەل مە دكەت دا ل سەر پەیڤێن وێ ب راوەستین و بەرێخوەبدەینە كانێ د ئاڤاكرنا بنیاتێ وێدا كیژ هونەرێن رەوانبێژییێ بالا دەستن؟

د ڕێزا ئێكێدا، هەر سێ پەیڤێن ئێكێ (ژیان.... زەنگلەكی.... دەنگ بلندە)، دیارە ب مفا وەرگرتن ژ هونەرێ رۆنبێژیێ، ژیان ب زەنگلەكێ هاتییە لێكچواندن كو هەر دوو ژی د ماهییەتا خوەدا بزاڤ و لڤین و كریارێ دخازن، لەوما روویێ لێكچواندنێ دناڤبەرا هەر دوویاندا دەنگ بلندییا وانە. بەلێ بۆچی د بەردەوامییێدا دهێتە گوتن (لێ نایێ بیستن)، ل ڤێرێ دركەیە ژ خافلەتی و بێ ئاگەهی و نەزانینا مە.

واتە ئەم د ژ یانێدا، ب نەزانین و ب خافلەتی هندەك كاران دكەین و سەر بەردەوام دبین، بەلێ (یێ كو ژیانا وی... ب داوی بۆبە... د بهیزە.) جارەكا دی مفا ژ دركە هاتییە وەرگرتن دا دیار ببیت مروڤ ل وی دەمی ب سەر زیان و بێهودەییا كریارێن خوە هەلدبن كو تێدا نقوم دبن و ئەو نقوم بوونە وی ژ خەفلەتا تێدا ژیای هشیار دكەت، بەلێ ئێدی دەرفەت ل پێشییا دوبارە ئاڤاكرنێ نەمایە. بادین ئەڤێ چەندێ دبێژیت دا د دوو رستێن دوماهیێ ژ یادداشتێ وەسفا ڕەوشا خوە بكەت، ئەوژی دەما دبێژیت: (ئەز ژی... كەڕ... بوومە.. نەما.. تو.. دەنگی.. د..... ب... هی.....زم.) كەڕ بوون، پەیڤەكا ژێ خواستییە بۆ مەرەما بێ هەلوێستییێ هاتییە بكار ئینان. مروڤێن هەستێ وان یێ گوهلێبوونێ ژ كار كەفتی بەرامبەر دەنگان د بێ هەلوێست و كارڤەدانن، لەوما ژی دەنگێن دەوروبەر هیچ گرنگییا خوە ل دەڤ ئەڤان مروڤان نینە، بەلێ هایا وان ژ دەنگێ ناخ و هەستان هەیە. بادین ژی یێ گەهشتییە پلا بێ هەلویستییێ، لێ یا گرنگە ب زانین ئەڤ بێ هەلویستییە، بێ هەلویستییا وییە بەرامبەر رویدان و دەنگ و باسێن گوهـ لێ دبیت، ئەگەر وەسا بیت، ئەڤە بێ هەلویستییەكا ڕێژەییە، وەكی ئەو مرۆڤێ كەڕ كو دورماندورێ وی پڕن ژ دەنگان و هایژێ نینە، بەلێ ئەگەر بێ هەلویستییێ، وێرانی و ژ ناڤچوون ل پشت خوەرا هێلا بیت، ئەڤجا ئەڤە مرنا ناخ و هەستێن وییە. هەر ژ بەر هندێ ژی ل ڤێرێ دوو پرس دهێنە هەبوونی. یا ئێكێ، پرسەكا هوكارییە كو پێدڤییە د پەیوەندیێن جڤاكی و كێلگێن دی یێن ژیانا بادینی بەرسڤێ ببینین دا بزانین ئەڤە چ تشت یان چ كەسن بووینە ئەگەرێ بێ هەلویستییا بادینی؟ سێ گریمانە بۆ بەرسڤدانێ ل بەر دەستن. گریمانا ئێكێ: نێزیكترین گریمانەیە بۆ هەر مرۆڤەكی و یا گرێدایە ب ئازادییا مرۆڤیڤە، واتە دەمێ مرۆڤ بەرێخوەدەتە پێنگاڤێن د ژیانێدا هاڤێتین نە درست

بوون و ب بريارێن نە د جهێ خوەدا، يێ بەرڤ پاشڤە مانێ چووى. گريمانا دووێ: پێنگاڤ و بريار ب تمامى نە ب دەستێ مروڤييە، چونكە كاودانێن ژيانێ (خێزانى، جڤاكى، سياسى، ئۆلى، ئابوورى...) گڤاشتنێ ل سەر كەسى دكەن و ل بن فيشارا مەزنييا ئەوێ هێزێ، تيپەك ژ كەسايەتييا لاواز ئاڤا دبيت. گريمانا سێيێ: تێكەلەكە ژ هەر دوو گريمانەيێن بەرى خوە، واتە دەمێ دناڤبەرا ئازادى و نەچارييێدا، مروڤ بريارێ بدەت ببيتە ملكەچيێ كاودانان و نەزانيت چەوا پێنگاڤان ب هاڤێژيت، ئەڤجا نەشێت برياران ژى بدەت.

ئەڤجا ئەگەر ب رێكا گريمانێن بەردەست بەرسڤا پرسا ئێكێ ب دەست مە كەفت، بەرسڤا پرسا دووێ ب ساناهى دێ ديار بيت. پرسا دووێ يا گرێدايە ب ڕادێ كارتێكرنا ئەوێ هوكارێ ب سەر هزر و ناخێ بادينى، كانێ ئەو هوكارە بوويە ئەگەرێ رۆخان و ژ ناڤچوونا كيژ ژ ئەڤان لايەنان ل دەڤ بادينى (ئايدولوژييەتەكا ديار كرى، هەستێن سوزدارى، ڤيانا وەلاتى، وژدان، باوەرى...).

هەر چەوا بيت يا گرنگ ل دەڤ مە ب رێكا ئەركێ بەرهەمئينانێ كو گرنگترين ئەركێ دوماهيێيە، ب سەر رەهەندێن دەلاليێن ئەڤێ يادداشتا بادينى ل پشت خوەرا هێلاى هەلببين، چونكە بەرسڤ هەر تشتەكێ بيت، بادين ل دوماهى رستەيا نڤيسى دبێژيت: (نەما.. تو.. دەنگى.. د..... ب...هى.....زم.) ئەڤ پەيڤا نەما، نيشانەيە بۆ حەتمييەتا ژ ناڤچوونا بها و پيرۆزيا ئەوێ لايەنێ رۆخاى ل دەڤ بادينى، يان ژى هەتا دشێين بێژين ب ڕامانا نەمان و مرن و خوە كوشتنێ دهێت كو پشتى يادداشتەكێ ل پشت خوە را دهێليت، بەرەڤ بلنداهييا چياى چوويە. ئەڤە ئەو ڤالاهييە يا نڤێسەرێن هەڤچەرخ ژ بۆ خواندەڤانێن خوە دهێلن، دا ئەو ببنە دادوەر و بريارێن خوە بدەن.

ئانكو دشێين بێژين دوماهييا ئێكێ يا رۆمانا مژاباد، راستە كليلێن جيهانا رۆمانێ ڕادەستى خواندەڤانى هاتييە كرن و كارەكتەرى ب خوە هندەك پێزانين ل دۆر ڕەوشا خوە يێ ڕوهن و ئاشكەرا كرى، لێ چارەنڤێسێ وى نەهاتييە ئێك لا كرن و رۆمانڤێسى ئەڤچەندە ژ بۆ خواندەڤانى هێلايە، دا ئەو ل دەڤ خوە ئێك لا بكەت. بۆ ئەڤێ چەندێ دوماهييا ئێكێ يا رۆمانێ ل دويڤ سرۆشتێ پلوتا رۆمانێ دوماهييەكا ڤەكرييە.

ئەگەر دوبارە بزڤرينەڤە بۆ بەرسڤدانێ ل سەر هەر دوو پرسێن ئازراندى، نيشانەيەكا نێزيك ل بەر دەستێ مەيە، ئەوژى زمانێ نڤێسينێيە كو دشێت د بياڤێ دەلالەتسازيێدا هاريكارييا مە بكەت. وەكو مە گوتى زمانێ ئەڤێ يادداشتێ نێزيك ژ زمانێ هوزانێيە و خودانێ ئەڤان پەيڤان بادينێ هوزانڤانە. هوزان ژى يا بەرنياسە ب زمانێ هەست و سۆزان. بادين د يادداشتا خوەدا دان پێدانێ ب دوو تشتان دكەت: يا ئێكێ خافل بوون و خەمسارييا وى د ژيانێدايە، (بتنێ يێ كو ژيانا وى ب دوماهى هاتى، گوهـ ل دەنگێ ژيانێ دبيت)، ل ڤێرێ ب ڕەنگەكێ نەراستەوخو يێ بەحسێ خوە دكەت و پەيڤێن وى تامداينە ب وێرانييەكا بێهنا پەشێمانييێ ژ سەربوورا وى يا ژيانێ دهێت، هەروەكو د رۆمانێدا ژى ئاماژە ب ئەڤێ پەشێمانيێ دەت، دەمێ هەڤالێ وى سادق بهانەددەين بۆ دوماهى جار ل سلێمانيێ وى هەمبێز دكەت و دبێژيتێ خودێ تە پوشمان نەكە و ئەوژى بەرسڤێ دەت:

-Ma ne jiyan tev poşmanîyeke dirêje!! (Dost: 128)

ديارە ئەڤ خافلەتييە ژ هەبوونا ڤالاهييەكا مەزنا لوژيكى پەيدا بوويە، چونكە ب شێوەكێ سروشتى د هەمى قوناغێن ژيانێدا، هەر خەمسارييەك وانەيەكە، بەلێ دوبارەكرن و وانە وەرنەگرتن ژ هەر خەمسارييەكێ نيشانەيە ل سەر

هەبوونا هندەك گرێیێن دەرونی یان ئالوزیێن هزری کو رێگریێ ل مێشکی دکەت، دا د دەمێن پێدڤیدا شیانێن بریاردانێن لوژیکی نەبیت. دەمێ بادین د دان پێدانا دووێدا دبێژیت (ئەز ژی کەڕ بوویمە)، ئاها ل ڤێرێ ب کار ئینانا جهناڤێ (ئەز) بەلگەیە کو ئاستێ (من- Ego) کو د دەروونناسیێدا گوزارشتێ ژ داناییێ دکەت، یێ لاواز بووی و ڕەوشا هزری و دەرونییا بادینی بەرەڤ باردوخەکێ نەهەڤسەنگ یێ بری.

ئاها تشتێ ل ڤێرێ گرنگ ئەم ب سەر بەشەك ژ بەرسڤا پرسا ئێکێ ب رێیا گریمانەیا ئێکێ واتە (ئەو پێنگاڤێن مروڤ د رێیا ئاڤاکرن یان وێرانییا خوە د هاڤێژیت) هەلبووین، چونکە پەیڤ و دەستەواژێن بادینی بەلگەنە ل سەر راستییا ئەڤێ گریمانێ، ئەڤجا ئەڤە دێ هاریکارییا مە کەت دا ل ڕاستا ئەڤێ هزرێ بەرێخوەبدەینە ئەو هێلا بویەرێن رۆمانێ یێن بادین د وێستگەهێن ژیانا خوەدا، هندەك پێنگاڤ هاڤێتین و بریارێن وی بووینە ئەگەرێ خافلەتییا وی.

د ئێکەم وێستگەهێ ژیانا بادینیدا ل ئامێدیێ، تشتێ ل دور ئەڤی کارەکتەری و ژ زاردەڤێ وی ب خوە دزانین، د تەمەنەکێ دناڤبەرا هەرزەکاری و گەنجاتییێدا، ئێکەم بریارا ژیانا خوە دەت. پشتی بۆ داپیرا خوە دیار کری ئەوی دڤێت ژیانا هەڤژینیێ دگەل کچ مەتا خوە پێك بینیت، ڕێگریێ لێ دکەت و دبێژیتێ کچ مەتا تە، خویشکا تەیە، تە و وێ سال و نیڤێ ژ ئێك سینگ شیرێ مێتی. داپیرا بادینی پلانێ دادرێژیت و بەرێ وی دەتە دهوکێ دا چێلا وان کو یا پیر بووی بفروشیت، ل سەر ڤێ خافلەتیێ دەمێ بادین ڤەدگەریتەڤە ئامێدیێ، داپیرا وی دبێژیتێ کچا مەتا تە یا دین بووی و نەچار بووم فرێکەمە بامەرنێ. ئەڤە ئێکەم خافلەتییە د ژیانا بادینیدا، کو مافێ بریاردانێ ژێ هاتە ستاندن، لێ د هەماندەمدا ئەوژی بریارا دەستبەردانێ دەت و چ پێنگاڤان ناهاڤێژیت، ئەڤێ چەندێ ب ئاسانی قەبوول دکەت و بریارێ دەت ڤەستا سلێمانیێ بکەت:

EZ generalê evîneke sêwî bûm wê şevê !! ... ez generalê wê evîna qedexe!!tenê min birînên xwe, şikestinên xwe, û xewnên xwe yên pêk nehatî bi dû xwe de dikişkişandin. Min dixwest berê xwe bidim bamernî, lê lingên min berê min dane devereke dî. (Dost: 29)

کەواتە ل ڤێرێ ئەگەرێ خافلەتییا بادینی یا دیارە و نە ل بن دەستهەلاتا وی بوویە، بەلێ بریار د دەستێ ویدا بوو و دزانی ئەڤە پیلانە، لەوما دناڤبەرا هەر دوو هەلبژارتنێن مان و نەمانێدا، بریارا بجهـ هێلانا ئامێدیێ و ژ بیرکرنا کچا مەتا خوە دایە.

بادین ل سلێمانییێ دبیتە چایچی و پاشی ب رێکا هەڤالێ خوە سادق بهائەدینێ ئامێدی، نوری ئەمین بەرپرسێ رۆژناما ژین و کچەکا جافی ب ناڤێ ژالە کو ئێك ژ بەلاڤکەرێن (رۆژناما ژین) بوو هەر دوویان د نیاسیت. د ئێکەم دیداردا ب جوانییا ژالەیێ داخبار دبیت و ب مەرەما زێدەتر نێزیك بوونێ، ئەوژی دبیتە بەلاڤکەرێ ڤێ رۆژنامێ و پەیوەندییێن خورت دگەلدا ئاڤا دکەت. ژالە بادینی دئێخیتە د داڤێن ئەڤینا خوەدا و رێکێ دەتێ دا پەیوەندییێن سێکسی دگەلدا هەبن، دیسان حەزژێکرنا بادینی بەرامبەر خوە دبینیت، لێ هەر جارا ژ بادینی دویر دکەڤیت، ئەو پتر پێڤە دهێتە گرێدان و نەشێت دەستا ژێ بەردەت. بادین دزانیت ژالە حەز ژێ ناکەت، لێ یێ ڕژدە دا هەڤژینیێ دگەلدا پێك بینیت، کەواتە هەڤسارێ مێشکی دئێخیتە بن رکێڤا لایەنێ نەست و ناخازیت راستییا ژالەیێ ببینیت. هەتا پشتی ب چاڤێن خوە، ئەوێ دگەل کاپتن مەك کای یێ ئینگلیزی دبینیت، حەز ژێ کرنا وی هێشتا مەزنتر لێ دهێت. ژالە د دوماهی دیدارا وان ل سلێمانیێ داخازا لێبورینێ ژ بادینی دکەت و نامەیەکێ ل پشت خوەرا دهێلیت و ڤەدگەریتەڤە بەغدا کو ل وی دەمی قوتابییا بەشێ ئینگلیزی بوو ل زانکویا بەغدا.

Jale çû, bû gulokek berf û li ser agirê dîn bûna min heliya, xewnek bû?.. na... rastiyek bû? Na...çi bû ?! ....Tê çi ji dil re bibêjî?!

tenê parçekaxezek li şûn xwe hêla bû, têde : (I am sory) nivîsî bû. ew dîn bûn, ew evîn, ew maç û mûç, ew dojeha sor, bi sê peyvên Ingilîzî bi dawî bibin!!! (Dost: 74)

ئەڤە دووەم وێستگەها خافلەتیێیە، بەلێ ب وێ جیاوازییێ کو ئەڤجارە بادین ب خوە ئەگەرێ خافلەتییا خوەیە و (هوشیاری، ئیرادە و شیانێن بریاردانێ) نینن، چونکە بادینی راستی دیت و زانی، لێ ناخازیت باوەر بکەت ئەوا دناڤبەرا واندا رویدای، ب تنێ بۆ وی ئەڤینی بوویە، بەلێ بۆ ژالەیێ عەشقبازییەك بوو. ڤێجارێ بادین چ پێنگاڤان ناهاڤێژیت دا خوە ژ قەیدان رزگار بکەت، بەلکو ب تنێ بۆ سارێژکرنا کەلا ئەڤینێ، بریارێ دەت چەکی هەلگریت و تێکەلی شورەشا مەلا مستەفایێ بارزانی دبیت، کەواتە بۆ ڕەڤین ژ کەلا ئەڤینێ، پەنایێ دبەتە بەر سیبەرا شورەشێ. دەمێ نوری ئەمین پرسا رەوشا وی دکەت، بادین ب ئەڤی شێوەی بەرسڤێ لێ ڤەگەرینیت:

Barzanî lawê çiyan e. ez jî dê kela dilê xwe di bin sîya ala wî de sar bikim.
-û evîn?!
-bû xewnek, birînek bû, tenê alig û dewsa wê maye!!. (Dost: 102)

پشتی شورەش تێکدچیت، مەلا مستەفا بریارێ دەت بەرەڤ سنورێن کوردستانا رۆژهەلات بچن، بادین تێکەلی شورەشێ بوویە دا ژالەیێ ژ بیر بکەت، بەلێ نەشییا، ئەڤجا ڤێجارێ ل مهابادێ بۆ جارا سێیێ پەیوەندییەکا دی ئاڤا دکەت. موژدە هەڤکارا بادینی ل قوتابخانا گەلاڤێژە و راستییا ڤیانا وی بۆ ژالەیێ دزانیت، لێ پەیمان و سۆزا هەڤژینیێ دەتە بادینی. ئەڤە سێیەم وێستگەها خافلەتییا بادینییە. د ئەڤێ خافلەتیێدا دوو جاران درب ڤێ دکەڤیت و ئەوا دویر ژ هزر و هەست و باوەرییا وی هاتە د رێکا ویدا.

دربێ ئێکێ کەریمێ شکاك هەڤالێ وی دانیتێ. ئەڤ کەسە پشتی مرنا باب و پاشی ژی دایکا موژدەیێ، ب چاڤێ کچا خوە بەرێخوەدایە موژدەیێ، ئەڤجا ب پیلانەکا وەختی و ب ئەڤێ بەهانێ کو ئیلا شکاك د ئەڤی دەمیدا پێدڤی منە، موژدەیێ ژ بادینی دویر دکەت و د هەماندەمدا پشتا خوە دەتە کومارێ و بەرێخوەدەنە باژێرێ شنۆ دا نێزیکی ئیلا شکاك بیت و خەباتێ د رێیا بەرژەوەندیێن ئیلا خوەدا بکەت. ب دویر کەتنا موژدەیێ، بادین ژی ژ کارێ ماموستاییێ ل قوتابخانێ بێزار دبیت و دبیتە ماموستایێ کەسێن دانعەمر.

هەر ل ڕاستا ئەڤێ پیلانێ، ژالە و موژدە و کەریم، هەر سێ پێکڤە دربا دووێ لێدەن. سێ کەسێن نێزیك و هەڤالێن ل ژێر پیستێ گورگی، ل مهابادێ خەفکان ڤەدەن و ل شنۆیێ درب ب بادینی دکەڤیت و راستیێ ب چاڤ دبینیت.

د دربا دوویێدا بادین ل مالا دوستەکا یەهودیا باپیرێ خوە، دوبارە ژالەیێ دبینیتەڤە کو ب ناڤێ ئەلسا هاتبوو مهابادێ. هەر ل وێ مالێدا، بادین ژالەیێ وەکو کچەکا بێ رەوشت دنیاسیت. نیاسین ئێك ژ بنەمایێن ئاڤاکرنا هەر پەیوەندییەکێیە، بەلێ چونکە د پەیوەندیێن سۆزداریدا ئاستێ هوشیارییێ تێدا نزم دبیت، جاران هەڤدوو نیاسین ل سەر بنەمایەکێ لوژیکی پەیدا نابیت. سەبارەت بادینی ژی هەر ب ئەڤی شێوەیە و ل پێش وەخت ئەوی نەدڤییا ژالەیێ وەکو کچەکا بێ ڕەوشت بنیاسیت، بەلێ پشتی ڤێ دیدارێ کەلا ئەڤینێ سارێژ دبیت و ژالە د چاڤێن ویدا د شکێت و ئێدی گڕا ئەڤینێ تەمریت و د جهدا ئەڤینا موژدەیێ د دلیدا مەزنتر دبیت. هەر ل وێ دیدارێدا، ژالە قوتییا جگارەیا بادینی ژێ د زیت و دەمێ کەریم، بادینی داخاز دکەتە شەهیانا خوە، بادین ب وێ هیڤیێ بەرێخوەدەتە باژێرێ شنۆ، دا موژدەیێ ببینیت و ئاریشێن خوە دگەلدا چارەسەر بکەت، بەلێ ل ئاهەنگێدا موژدەیێ ب رەخ کەریمیڤە دبینیت کو

قوتییا جگارەیا وی، د دەستێن موژدەیا بیك دایە و جگارەیان پێشكێشی كەریمی دكەت.

Kê gote te: here vî dilî bide ber bê dilovanîya kêran? Kê gote te: evîna xwe biajo dawîyeke ku nedihate xeyalan? Kê gote te: mîxê dawî di darbesta hêvîyên xwe de bikute.? şikakan ne tenê pişta xwe dane komara te, lê kozika evîna te jî kevir bi kevir hilweşandin, Kerîmê hevalê te, endamê J.K, nêçîrvanê bayên biyan tu dawetî mirina te kir, û bi şahîya xwe dilê te gurand!! (Dost: 220)

وەکو دیار پەیوەندییا وی یا سێ یێ، د بنەرەتدا دوو خافلەتینە، خافل بوونا وی ژ هەڤالێ وی كەریمێ شكاك، ببوو ئەگەرێ دربا ڤێ كەتی. دیارە بادین د بابەتێ نیاسینا مروڤاندا، تەكەزییێ ل سەر روخسار و هەر تشتەكێ ب چاڤ دبینیت و گوهـ لێ دبیت، دكەت و هەول نادەت، دەرونێ مرۆڤان بخوینیت و ب وێ رێكێ وان بنیاسیت. بادین، كەریمی وەكو كەسەك كو شوینا بابێ موژدەیێ گرتبوو و دیسان ئەندامێ كومەلا (ژیانەوەی كورد) بوو هەر ئەڤە تێرا وی كر دا باوەرییێ ب هەڤالینییا كەریمی بینیت، لێ هەر جار ئەو هەستێن نەباشێن ژ كەریمی وەردگرت، پشت گوهـ د هاڤێت. چ ل دۆر پەیوەندییا وی دگەل موژدەیێ كو هیچ جارا كەریمی هەلویستەكێ ئێك لاكەر و دلخوشكەر بەرامبەر پەیوەندییا وان نەبوو. یان دیتنێن وی ل دور پاشەرۆژا كوماریێ و دەستێوەردانا روسیا و ڤیانا وی یا بێسنۆر بەرامبەر عەشیرەتا شكاكان و ب جهـ هێلان و پشت كرنا ئەوی و عەشیرەتا وی بۆ كوماریێ...) هەمی ب چاڤ دیتن، لێ نە دڤییا باوەر بكەت، لەوما هەم ژ هەڤالینیێ درب ڤێ كەفت و هەم ژی ئەڤ هەڤالە بوو ئەگەرێ شكەستنا وی د دوماهی پەیوەندییا وی یا سۆزداریدا.

ل ڤێرێ ئەم دشێین بێژین د هەر سێ وێستگەهێن پەیوەندییێن بادینیدا، خافلەتیێن وی ب دوو رەنگان دیار بوو: جارا ئێكێ، خافلەتییا ژ جورێ بێ مەرەم بوویە، چونكە ژێدەرێ خافلەتیێ نە ئەو ب خوە بوویە، بەلكو داپیرا وی بوویە، لەوما ژی ئەوا ب سەری هاتی هەر زوی هاتە ژبیر كرن و كەسایەتییا وی نە كەتە بەر هەرەشا ژ ناڤچوونێ، بەلێ هەر دوو خافلەتیێن دی (ژالە و موژدە) د پەیوەندییا سۆزداریدا و (كەریمێ شكاك) د پەیوەندییا وی یا هەڤالینیدا، ژ جورێ خافلەتییا (ئەنقەست و ب مەرەم) بوویە. ئەڤ خافلەتییە هەردەم هەرەشەیە ل سەر ژیانا مرۆڤی، چونكە هوكارێ وێ نە ژ دەرڤەی مروڤی، بەلكو د ناڤ خوەیا مرۆڤیدایە. ئەوژی دەمێ مێشك (عقل) ب شێوەكێ ئەنقەنست خوە دئێخیتە د ڕەوشا بێ ئاگەهیێدا، دا پاشگوهـ هاڤێتن و ڤەقەتیانا ژ خوە ب خوە ڕەوا بكەت و بەرپرسیارەتییێ بێخیتە سەر هندەك فاكتەرێن دەرەكی، ئانكو هەر دەمێ مرۆڤ ژ دەرونێ خوە ڤەقەتییا، ئەڤجا دێ ژ پشتگرییا دەرونی ژی بێ بەهر بیت و دێ پێدڤی ب پێگهۆر یان هندەك فاكتەرێن ژ دەرڤەیی بیت، دا بەردەوام ب ڕێیا وێ هەستا پێگهۆر و خاپینۆك هەست ب هەبوون و ئارامییا خوە بكەت.

هەر چاوا بیت بادین كارەكتەرەكێ ژ خوە ڤەقەتیایە، ب رێكا هندەك كەسێن دی ل خوە دگەرییێت. دەمێ ژالەیێ، بادین ب جهـ هێلای، نوری ئەمینی ب رێكا ڤەگێرانا چیرۆكا دایكا ژالەیێ، وەسا بۆ بادینی دیار كر كو ژالە كچەكا بێ بنەكوكە، لێ بادینی لێ ڤەگەراند نە یا گرنگە ژالە كییە، هەر دیسان دەمێ نوری پسیارا موژدەیێ ژێ كری، هەر هەمان كاردانەوە دوبارە دبیتەڤە:

ê .. lo, ev Mujde çi kese?

-Çi kes e?.

Min ev pirs ji xwe ne kir, min ji Mujde jî tucarî nekiribû, kî be, ji ku be, ne xema min e. ez wê nas nakim, lê dil wê nas dike, min berê nepirsî Jale jî kiye?. Evîn bersiveke ciyê pirsan tê de nîne. (Dost: 66)

ئەڤ ڤەقەتیانە گەهشتییە وی ئاستی کو ب رێکا وان خوە پێناسە دکەت، دەمێ نوری شیرەتا لێ دکەت حەیفا تە، تو ژ بەر کچەکێ خوە دین بکەی. ئەڤرۆ دۆز دۆزا ئازادیێیە، بادینی بەرسڤ لێ ڤەگەراند:

-Nûrî, Jale azadiya min e, şoreşa min e, welatê min e. Jale....û ez digiriyam. (Dost: 75)

دیسان پشتی موژدەیێ ژی ژ دەست ددەت، هەر هەمان سیناریۆ دوبارە دبیتەڤە:

Evîna wê komara min bû, wêrana min e niha ew evîn, ez dê çawa vî dilê xwe li ber bixim ku careke dî ew hatîye xapandin?! çawa wê dil xwe ji zenga evînê bişo!! Hezar baran û lehî divên ku dilê min yê hişkbûyî, careke dî vejînin. (Dost: 216)

دیارە بادین د جیهانا خەوناندا دژیت، چونکە هەر پەیوەندییەك ب کێمی ل سەر چار بنەمایێن (هەڤنیاسین و دانایی، رێزگرتن، دلۆڤانی، پابەندبوون) ئاڤا دبیت و بۆ ئەڤێ چەندێ (لوژیك و هەست) هەر دوو د بەشدارن دا راستی و دروستییا ئەڤان بنەمایان د وێ پەیوەندیێدا ب هەلسەنگینن. بەلێ بادین کارەکتەرەکە بەلانسێ پەیدا ناکەت و زێدەتر ژ رۆانگا هەستێن خوە بەرێخوەدەتە ژیانێ، هەر پێنگاڤەکا هاڤێتی، ب رێیا هەستێن خوە بریارا دای، لەوما نەبوونا بەلانسێ رێك نەدایێ وانەیان ژ خافلەتیێن خوە وەربگریت و ئەڤ خافلەتییە ب بهایێ وێ خیانەتێ بوو ئەوا وی ل خوە کری. ئاها ل ڤێرێ بەرسڤا پرسا ئێکێ (کانێ چ تشت یان چ کەس بووینە ئەگەرێ وێرانییا بادینی؟) بەرسڤا وێ ب رێکا گریمانەیا ئێکێ (ئەو پێنگاڤێن مروڤ د رێیا ئاڤاکرن یان وێرانییا خوە د هاڤێژیت) ئەڤ گریمانە ل ڤێرێ بۆ راستی و بۆ مە خویا بوو کو بادین ب خوە ئەگەرێ هەرفین و ژ ناڤچوونا خوەیە.

سەبارەت پرسا دووێ (کانێ چ تشت ل دەڤ بادینی رۆخایە؟) کو ئەڤ پرسە یا گرێدای ب دوو رستێن دوماهیێ ژ دوماهییا رۆمانییە، ئەوژی دەمێ بادین دبێژیت: (ئەز ژی کەرِ بوومە، نەما تو دەنگی دبهیزم) لڤێرێ ب پشت بەستن ل سەر بەرسڤا پرسا ئێکێ کو بۆ مە دیار بووی بادین یێ ژ خوە ڤەقەتیای و خوە یێ ژ دەستدای، ب درستی خۆیا دبیت هەمی تشت ل دەڤ بادینی یێن رۆخاین بگرە ژ (هزر و هەست و باوەری و...)

دیسان ئاماژەیەکا دییا دەلالی، مێژوویا تومارکرنا نامەیێ (17ê kanûnê 1946) واتە ئەو رۆژە یا ئەرتشا ئیرانێ، بەرۆڤاژی سۆزێن خوە، ل مهابادێ دەست ب گرتنا پێشەوا و کەسانێن نێزیکی وی دکەت. ئەڤجا گرنگییا ڤێ مێژوویێ د نامەیا بادینیدا، راستییا گریمانا دووێ د سەلمینیت، واتە (جاران پێنگاڤ و بریار ب تمامی نە ب دەستێ مروڤینە، چونکە کاودانێن ژیانێ: خێزانی، جڤاکی، سیاسی، ئۆلی، ئابووری...) گڤاشتنێ ل سەر کەسی دکەن و ل بن فیشارا مەزنییا ئەوێ هێزێ، تیپەك ژ کەسایەتییا لاواز ئاڤا دبیت. ئاها ل ڤێرێ دیار دبیت کاودانێن جڤاکی واتە (پشتکرنا هندەك سەروك عەشیرێن کوردان ل کوماری) و کاودانێن سیاسی (کومارەکا ئاڤاکری دناڤ جەرگێ دەولەتەکا دکتاتوردا، دگەل دەستێوەردانێن رۆسیایێ و پاشی ئەمریکا و بریتانیایێ) ئەڤی باردوخی کارتێکرنەکا دژوارتر ل رەوشا بادینی کرییە، چونکە تێکچوونێن وی د ئەڤینێدا بەرێ وی دا سەرکەفتنا نەتەوەیی، لێ دەما ل وێرێ ژی سەرناکەڤیت، کەسایەتییا وی ل بن گڤاشتنا هوکارێن کەسوکی و فاکتەرێن دەوروبەر پتر لاواز دبیت و ئێدی بەرامبەر خوە و دەوروبەرێ خوە بێ باوەر و بێ هەست و هەلوێست دبیت.

وەکو ل بەراهییێ ژی مە گوتی، هەژیان و رۆخانا د ناڤخویا بادینیدا رویدای، دبیت وەلێ کربیت بریارا خوە کوشتنێ دابیت، هەر چەندە ڤەگێرێ کەسێ سێیێ، پێش وەخت ئاماژێ دەتە هندێ کو بادینی وێرەکییا خوە کوشتنێ نینە.

hêza xwe kuştinê bi dest ne diket, ne diwêrî bû xwe bikuje, her di wê bawerîyê de bû ku mirina wî nêzîk bûye û qederekê ew ajotîye wê derê! (Dost: 228)

بەلێ گريمانەكا دی بۆ مرن يا خوە كوشتنێ ل بەر دەستێ خواندەڤانی هەيە، ئەوژی دەمێ بادين د نڤێسانا بيرەوەريێن خوەدا بەحسێ دوو فال ڤەكەران دكەت، يا ئێكێ فال ڤەكەرەكا شنگالييە، پشتی هەفتيەكێ ژ دايك بوونا بادينی، قەستا مالا وان دكەت و فالا بادينی ڤەدكەت:

wê ev kur ji dê û bavê xwe sêwî bimîne, qedere xwakê, ew jî li pey wane, di şeveke hîvçarde de wê ev kur xatirê xwe ji dunyayêbixwaze, ne ez dibêjim, kespikin. (Dost:5-4)

بۆ جارا دووێ ل سلێمانيێ فالڤەكەرەك ل چايخانەيا بادين تێدا كار دكەت، هەر ئەو ژی ڤێ پێشبينيێ دكەت كو دەمێ هەيڤ دبيتە چاردە شەڤی، دێ مريت. بادين د ڤێ باوەرێدايە فالبێژ راستيێ دبێژن، چونكە د قوديكا خودێدا ل پاشەرۆژێ د نێرن. هەر چەندە خواندەڤان د ناڤەندا رۆمانێدا، ب چاڤەكێ ئاسايی و نە تشتەكێ مەزن بەرێخوەدەتە رويدانا هەر دوو فالڤەكەران، بەلێ د دوو پەراگرافێن بەری دوماهيێ گرنگيا پێشبينييا وان وەل خواندەڤانی دكەت هزرێ د سەرەنجاما بادينيدا بكەت، چونكە ڤەگێر ب ڤی شێوەی بەحسێ دوماهی دەركەفتن و ديار بوونا وی دكەت كو دەمێ هەيڤ دبيتە چاردە شەڤی بەرەڤ بلنداهييا چيايێ خەزايی چوويە و پشتی هەفتييەكێ يادداشتا ل پشت خوەرا هێلای خويا دبيت:

şevekê hîva çarde der û dor ronî kiribûn berê xwe daçiyayê Xezayî û bi jor ket, her ku bilind dibû Mehabad biçûktir dibû heta xwe gihande serê çiyê nema bajar xuya bû, ew jî nema ji bajêr ve xuya bû.

li mala wî, piştî heftiyekê ji hilkişandina wî ya ber bi lûtkey çiyayê Xezayî ve kaxezek zer li ser maseya wî ku li ser dinivîsand şemitî û bi bayekî nerm re der kete kolanên Mehabad. (Dost: 232)

ل ڤێرێ ڤەگێرێ كەسێ سێ يێ وەكو ڤەگێرەكێ كێم تشت زان، ناخازيت چارەنڤێسێ بادينی ئێك لا بكەت، بەلێ دگەل دوماهی هاتنا رۆمانێ و راوەستيانا هێلا بويەران، خواندەڤان هەر دوو سەرداڤێن هزرێن گرێدای ب چارەنڤێسی بادينی دئينيتە بيرا خوەڤە. يا ئێكێ: بادينی هێزا خوە كوشتنێ نينە. يا دووێ: ل دويڤ پێشبينيا فالڤەكەرا ل دەمێ هەيڤ دبيتە چاردە شەڤی بەرەڤ بلنداهييا چيای چوويە و ئەڤە دوماهی كريارا بادينييە و ژ ئەڤێرێ پێهەل ئێدی خواندەڤانی مافێ چارەنڤێس سازيێ هەيە و دشێت قەدەرا وی ل دەڤ خوە پێشچاڤ بكەت.

نوكە دێ بەرەڤ دەلالەتسازييا دوماهييا دووێ يا رۆمانێ چين. هەروەكو مە پێش وخت ئاماژە پێدای، ئەڤ دوماهييە ژی وەكو دوماهييا سەرەكی بۆ رۆمانێ دهێتە هژمارتن و هەر دوو دوماهی پێكڤە هێلا بويەرێن رۆمانێ تمام كەن، ئەڤجا ئەگەر پشت گوهـ پاڤێژين هەر وەكو بەشەك ژ زنجيرا رويدانێن رۆمانێ كو گرێدای ب بويەرەكا مێژوويی د مێژوويا كورداندايە، هاتييە پشت گوهـ هاڤێتن.

پشتی دوماهييا ئێكێ يا ڕۆمانێ، چاڤێن خواندەڤانی بەرەڤ ڤالاهييا سپييا بنێ لاپەری دچيت، بەلێ ڕێزەكا نڤێسينێ سەرنجا وی ڕادكێشيت و دەرفەتێ نادەتێ دا بلەز بەرەڤ قولپاندنا بەرگێ رۆمانێڤە بچيت و خاترا خوە ژ جيهانا رۆمانێ بخازيت. ئەڤ دوماهييە د پانتاييەكا ڤەقەتياى ژ نڤێسينا بەری خوە هاتييە نڤێسين و هەر ئەڤچەندە دبيتە پيڤەرێ دەستنيشانكرنا سنورێ وێ.

Hemû çirayan vemirînin, Pêşewa qazî Mihemmed êdî ber bi sêdara Çarçira yê ve diçe (Dost: 232)

ژ لايێ ئيستاتيكايا نڤێسينێ، وەكو ديار پەيڤێن وێ د ئەندازەيەكا بچويكتر ژ ئەندازێ فونتێ رۆمانێ هاتييە نڤێسين، ئانكو رۆمان ب فونتێ (12) هاتييە نڤێسين، بەلێ ئەڤ دوماهييە ب فونتێ ئەندازە

(10) هاتییە نڤێسین كو ئەڤچەندە ژ لایێ ئیستاتیكی و ل سەر ئاستێ دەلالی هەلگرا پەیامێن خوەیە، چونكە د نەریتا نڤێسینێدا، دەمێ پەیڤ و دەستەواژە ب قەبارەكێ مەزنتر ژ قەبارێ ئاساییا پەیڤێن دیتر بهێتە نڤێسین، ئەڤە ب ڕامانا سەرنج ڕاكێشانا خواندەڤانی و گرنگی دانا نڤێسەرییە كو دڤێت پەیاما ئەوان پەیڤان بەرز ب نرخینیت، ئەڤجا بەروڤاژی ئەڤێ هەڤكێشێ هەردەمێ فونتێ نڤێساندنا پەیڤان بچویكتر لێ دهێت، خواندەڤان ژی ب چاڤێ پەیامەكا پەراوێزكری و نە گەلەك گرنگ بەرێخوەدەتێ، واتە ناهێتە بەرز نرخاندن. ژ لایێ ئیستاتیكیا نڤێسینێ ژی رۆمانڤێسی هەر بۆ ئەڤێ مەرەمێ فونتەكێ بچوكتر ژ فونتێ ئاساییا رۆمانێ بكارئینایە، دا بۆ ئەو پەیاما ڤەدگوهێزیت ژ گرنگیا كارێ هاتییە ئەنجامدانا كێم بكەت و سەنگا كریارێ كو سێدارەدانا سەركردەكێ نەتەوایەتیێ مللەتێ كوردە بێ بها و شەرمزار بكەت. دیسان ڕۆمانڤێس پشتی كارێ رستێ (دچە) كو دوماهی پەیڤا ڕۆمانێیە، نیشانا خالبەندییێ (خال .) وەكو نیشانە بۆ ب دوماهی هاتنا ئاخفتنێ ب كار نەئینایە. ئەڤ چەندە ژی ب وێ مەرەمێ هاتییە ئەنجامدان دا ئاماژە ب راستییەكا مێژوویی بدەت، ئەوژی هەر دەمێ كوردان داخوازا مافێن خوە كرین، بەرسڤا ڤێ داخوازێ ب كوشتن و سێدارەدان و بێدەنگ كرنێ هاتییە دان، نەخاسمە ل كوردستانا رۆژهەلاتێ هەتا ئەڤرۆ ژی، سیبەر و هەراسا ڤێ كومارێ ل سەر حكومەتا ئیرانێ مایە و رۆژانە گەنجێن كوردان ب بەهانەیا جودا خوازیێ (تجزیه طلبی) دكەڤنە بەر حوكمێ سێدارەدانێ، لەوما ژی نەدانانا ئەڤێ نیشانا خالبەندیێ ئاماژەیە كو گوتارا رۆمانێ ژلایێ هزریڤە گوتارەكا ڤەكرییە.

ئەڤ دوماهییە ژ لایێ ڕستەسازیڤە، دوو كار/كریارێن تێدا هەین. كارێ ئێكێ داخوازییە و د هەماندەمدا وەكو كریارەكا فەرمانكرنێ ژی دهێتە بەرێخوەدان، دەمێ وێ ژی نەبورییە (ڤەمرینن). كارێ دووێ ڕاگەهاندنە و دەمێ وی نهویە (دچە). دیارە هەلبژارتنا ئەڤان دەمان ب وێ مەرەمێ بوویە، دا هەستێن خواندەڤانی دگەل كەش و هەوایێ خەمبار و نەخوازراوێ مەزنییا كریارا سێدەراەدانێ تێكەل ببیت و وەسا هەست بكەت ئەڤ كریارە نوكە ل پێشچاڤێن وی دهێتە ئەنجامدان. ب ئەڤی ئەركێ درامی یێ ئەڤ دوماهییە بخوەڤەدگریت، پشتی خواندەڤان ژ كریاریا خواندنێ ب دوماهی دهێت ژی هەست و هزرێن وی مژویلی رویدانێن رۆمانێ دبن.

ڤەگێرێ ئەڤان پەیڤان یێ داخوازێ ژ خواندەڤانی دكەت، چرا یان ڤەمرینن وەكو رێزگرتن و وەفادارییەك بۆ پێشەوا قازی محەمەد. د رستا دووێدا یێ ڕادگەهینیت كو نهۆ پێشەوا دێ بەرەڤ چارەنڤێسێ سەپاندی و نەچاریڤە چیت، واتە فەرمانا سێدارەدانێ ل گورەپانا چارچرا، بجهـ دهێت و كومار ب فەرمی دهێتە هەرفاندن.

د بیاڤێ دەلالەتسازییا ڕستا ئێكێدا (هەموو چرایان ڤەمرینن) هەر دوو پەیڤێن چرا و ڤەمراندن د كاكلا خوەیا واتاییدا هەڤدژی ئێكن. چرا ئالاڤەكە ژ بۆ پەیدا كرنا رۆناهیێ بكار دهێت، بەلێ ڤەمراندن، ئاماژە ب كریارا مراندن ئانكو كوشتنێ ددەت، كارەكە مروڤ بۆ كوشتنا هێزا ئاگری یان نەهێلانا رۆناهییێ پێ رادبیت. ئەڤجا هندیكە پەیڤا چرایە وەكو پەیڤەكا سیمبولی هەلگرا هێزەكا واتاییا ئەرێنییە، دبیت ئێك ژ ئەگەرێن سەرەكیێن ئەرێنی بوونا واتایا وێ ژ بەر ڤێ چەندێ بیت كو هەردەم ب هەبوونا رۆناهیێ، هەتا ئەگەر رۆناهییەكا كێم ژی بیت هیڤی گەش دبن و بزاڤ و خەبات بەردەوام دبن. ئەڤ قەلەمبازییا نڤێسەری د رستا ئێكێدا، سەخمەراتی تمامكرنا واتەیا راستەوخویا ڕستا دووێیە (پێشەوا قازی محەمەد ئێدی بەر ب سێدارا چارچرا یێ ڤە دچە) ئانكو ل سەر وێ پەیوەندییا دیالێكتیبیا د ناڤبەرا هەر دوو ڕستاندا هەی. پەیڤا چرا پەیڤەكا

خوازەییە و ئاماژێ دەتە پێشەوا قازی محەمەدی، سێدارە ژی پێگهورەكە بۆ هەمان پەیڤا ڤەمراندنێ، چونكە قازی محەمەد ئەو چرایە كو بزاڤ و خەبات د رێیا هشیاركرنا نەتەوەكێ بێ دەستهەلات ل سەر مافێن وان و گەشەكرنا هیڤی و داخازیێن وان كرییە، كا چەوا دەمێ گوریێن ئاگری بۆش دبن و دبیتە جهێ مەترسیێ و پێدڤییە بهێتە ڤەمراندن، ئاها وەسا ب گەشبوونا هیڤیێن كوردان و ب هێزكەتنا بزاڤا وان ببوو جهێ مەترسییێ بۆ سەر دەستهەلاتەكا بهێزتر، لەوا ژ بۆ راوەستاندنا ئەڤێ بزاڤێ و مراندنا هیڤییان، پێدڤی بوو پێشەوایێ بزاڤێ بهێتە ژ ناڤبرن. سزایێ سیدارەدانێ سزایەكێ گرانە ل سەر چالاكڤانێن سیاسی و كەسانێن دژی حكومەتێ رادوەستن و هەردەم د بەرنامێ كارێ حكومەتا ئیرانێدا بوویە، ب ئەوێ ئارمانجێ كو ببیتە جهێ عیبرەت و وانە وەرگرتنێ بۆ كێم نەتەوە و گرۆپ و سازیێن هەڤدژ.

ل ڤێرێ ل دویف پلوتسازییا رۆمانێ بۆ زنجیرە بویەرێن ل ڕاستا تێما ئەڤێ دوماهییێ، دشێین بێژین ئەڤ دوماهییە، دوماهییەكا گرتییە، چونكە ب سێدارەدانا پێشەوای ب شێوەكێ فەرمی و كریاری كومار ژ ناڤچوو، ئانكو هێلا رویدانان د بەرژەوەندییا هێزا هەڤڕكدا ب دوماهی هات، لەوما دەمێ ڤەگێر داخازێ ژ خواندەڤانان دكەت كو چرایان ڤەمرینن، یێ بەحسێ ب دەستڤەنەهاتنا ئارمانجان بۆ هێزا بەرگریكار دكەت، هەر ژ بەر هندێ ئەڤ دوماهییە وەكو (دوماهییا دلتەزین/ كارەساتی) دهێتە هژمارتن، كو خوەشییێ نائێخیتە دلێ خواندەڤانیدا. ئەڤ جورێ دوماهییێ د ئەدەبیاتا هەڤچەرخدا، موركێ سیاسی، ڕەوشتی، جڤاكی پێڤە دیارە كو ئەڤ هەر سێ رەهەندە د ئەڤێ دوماهیێدا بەرجەستە بووینە.

هەروەك دیار تێمایا ئەڤێ دوماهییێ ب شێوەكێ ڕاستەوخو ئاماژە ب كریارا سێدارەدانا پێشەوای و هەرفینا كومارێ ددەت، ئەگەرێ ئەڤێ سێدارەدانێ، وەكو سێدارەدان و كوشتنا سەركردێن دی یێن نەتەوێ كورد بوویە و پێدڤی ناكەت ل سەر ب ڕاوەستین، چونكە زێدەتر دچیتە بن خانا ڤەكولینێن مێژوویی، لێ یا گرنگ ئەوە ب رێكا ئاماژەیێن ئەڤێ دوماهییێ بەرێخوەبدەینە هێلا بویەرێن رۆمانێ و دەلالەتا وێ بەرچاڤ بكەین.

ڕستا ئێكێ: هەموو چرایان ڤەمرینن،

كارێ رستێ وەكو مە گوتی یان داخوازییە یان فرمانە كو ئەڤە ل دویف تون و ئاوازا رۆمانێ، یان باشترە بێژین ل دویف رەوتا بویەرێن رومانێ دێ دیار بیت كانێ مەرەم پێ داخوازییە یان ژی فەرمانە. بەلێ تشتی ئاشكەرا هەر دەمەكا داخوازی ب جهـ نەهێن، لایەنێ دەستهەلاتدار، داخوازیێن خوە د كەتە فەرمان و ب هێز و دەستهەلاتا خوە گڤاشتنێ د ئینیت و لایەنێ بێ دەستهەلات نەچار دكەت یان داخوازییان ب جهـ بینیت، یان ژی ئەو لایەنە دێ سەركێشیێ كەت و دژی فەرمانی ڕاوەستیت. كەواتە جورێ پەیوەندییێ دناڤبەرا پەیڤێن ڕستا ئێكێدا ژ جورێ هەڤدژێ یە.

چرا = رۆناهی (گەشبوونا هیڤییان) # ڤەمرینن = تارییاتی (كز بوونا هیڤییان)

رستا دووێ: پێشەوا قازی محەمەد ئێدی بەر ب سێدارا چارچرا یێ ڤە دچە

كارێ رستێ ڕاگەهاندنە، بەلێ د ناڤەروكا خوەدا سەپاندنا دگەلدا، ئانكو ل پشت ئەڤێ راگەهاندنێ فرمانەكا هاتییە سەپاندن كو پێدڤییە بۆ ب دوماهی هاتنا دژایەتییێ بریار بهێتە ب جهـ ئینان. ل دویف ئەڤێ چەندێ رستا دووێ ئاماژە ب هەبوونا هەڤركییێ ددەت.

پێشەوا (سەركردێ كومارێ)# سێدارا چارچرا (رزا شاهێ پەهلەوی، كومارا كوردان ژ ناڤدبەت)

هەر دوو رستە د كاكلا خوە یا واتاییدا ب شێوەكێ نەراستەوخو، ئاماژە ب فرمانێ ددەن. ئاڤاكرنا كومارا مهابادێ ژی هەر ب ئەڤی شێوەی

بوویە. ل سەر بریارا ستالینی ل سالا (1946)ێ، دوو کومار ب ناڤێن (کومارا مهاباد) ژ بۆ کوردان و (کومارا ئازەربایجان) ژ بۆ ئازەرییان د ناڤ ئاخا ئیرانێدا بەرپا بوون و هاتنە راگەهاندن. ئەڤ بریارە د بنەرەتدا ژ بۆ نەچارکرنا حکومەتا ئیرانێ بوویە دا بەشەك ژ مافێن پەترولێ بدەتە روسیایێ. کەواتە زانینا ئەڤێ بەگراوەندێ مێژوویی تێرا هندێ دکەت کو بێژین نەیا دویرە ئاوازا رۆمانێ ل سەر بنیاتێ هەڤدژی و هەڤرکییا دناڤبەرا داخوازکرن و فەرمانکرنێ ئاڤا ببیت. ژ لایەکیڤە کومار ل سەر داخوازا روسیا هاتە ئاڤاکرن، بەلێ روسیا ب رێکا فەرمانان دەستێوەردانێ ل کاروبارێن کوماری دکەت و ژ لایێ دیڤە یا داخوازا مافێ پەترولێ دکەت و هەول دەت ب رێکا هەر دو کوماران، گڤاشتنێ ل سەر ئیرانێ بکەت و ب بریارەکا سەپاندی ئیرانێ نەچار بکەت داخوازیا وان یا وەرپێچای ب فرمانێ ب جھ بینن. ئاها ل ڤێرێ دیار دبیت ئەو هەڤدژی و هەڤرکییا د دوماهییا رۆمانێدا ئاماژە پێ هاتییە دان، ژ ئەنجامێ هەلویستا دوالیزمییا رۆسیایێ پەیدا بوویە، ئەڤجا دێ ژ ڤێ گوشە نیگای پەیوەندیێ ئێخینە دناڤبەرا دوماهی و بەدەنا رۆمانێدا.

راستە ئەڤ هوکارا ل سەری مە ئاماژە پێدای، هەر ئەوە یا بەرپەرێن مێژوویی ئاماژە پێدەن، لێ رۆمانڤێسی هەول نەدایە دەستێ خوە درێژ بکەتە بەلگەیێن مێژوویی دا ب شێوەکێ راستەوخو دوبارە مێژوویێ ڤەگێریتەڤە، بەلکو هەول دایە ب زمانەکێ هونەری دویر ژ تەك دەنگییا ڤەگێرانێن مێژوویی، هندەك کارەکتەر و رویدانێن نووی ل سەر رەوتا رویدانێن مێژوویی زێدە بکەت دا ب ئەڤێ تەکنیکا هونەری خواندەڤان چێژێ ژ خواندنێ وەربگریت و د هەماندەمدا دگەل رویدانێن مێژوویی خوە د ئامێزا کەش و هەوایێ وی سەردەمیدا ببینیت.

بۆ هێلا دووێ یا بویەرێن رۆمانێ کو هێلا مێژووییە، بادین کارەکتەرێ سەرەکیێ رۆمانێ د ناڤا بویەراندایە، لێ نە د ناڤ هەمی بویەراندایە، لەوما وەکو ڤەگێرەکێ کێم تشت زان، بیرەوەریێن خوە د نڤێسیت و ژ ڤێ کۆژێێ دەرفەتێ دەتە مە دا ل دەم و جهێن جودا دا دگەل رویدانان بژین و ل بزاڤ و لڤین و رەفتارێن کارەکتەرێن دی بنێرین و گوهـ ل دەنگێ وان بین. ئەڤ کارەکتەرێن دگەل بادینی، ژ پارچێن جودایێن کوردستانێنە. حەسەنێ دێرسمی بەحسێ شورەشا سەید رزا دکەت. داپیرا بادینی، سائیبێ هەولێری و بادین شوەرشا شێخ مەحمودێ حەفید ڤەدگێرن. کەریمێ شکاك چیرۆکا ئاگری و ئیحسان پاشا ڤەدگێرت و بەحسێ سمکۆیێ شکاك دکەت. بادین ب خوە بەشداری شورەشا بارزان بوویە و ئەندامێ کومەلا هیوا بوویە. چیروکێن ئەڤان شورەشان نە هەر ئێك جار ب تنێ، بەلکو ل سەرانسەری رۆمانێدا، ل دویڤ پێدڤییا هێلا ڤەگێرانێ، هەر جارەکا پێدڤی بیت ب رێکا تەکنیکا ڤەگەراندنێ د دەم و جهێن جودا دا دهێنە ڤەگێران. پتری هەمییان شورەشا مەلا مستەفایێ بارزانی دهێتە ڤەگێران، چونکە کارەکتەرێن ئەڤێ شورەشێ هەر ئەوون یێن دچنە د ناڤا کومارێدا، دا ئەوا بۆ وان ل باشوورێ ب دەستڤە نەهاتی، ل کومارێدا بدەستڤە بینن. بادین ب خوە، خودانێ بیرەوەریێن د ناڤا شورەشا بارزاندایە، زور جاران ئەوا ل کومارێدا رویدەت، هزر و خەیالا وی جهدا بەرەڤ شورەشا بارزان دچیت و مێژوویەکا دوبارەکری ب چاڤ دبینیتەڤە و ب رێکا خەباتا د رێزا شورەشا بارزاندا کری و ئارمانج پێك نەهاتی، خەباتا کوماریێ ژی وەکو خەلەکەکا نەتمامکری ژ مێژوویا ئارمانجێن نەتەوەییدا دبینیت. بۆ خواندەڤانی ژی هەمی ئەڤ شورشە و ب تایبەتی هەر دوو خەباتێن شورەشا بارزان و یا کومارێ دبنە دوو روویێ ئێك دراڤ کو بوویەرێن وان د چارچوڤێ دەستهەلاتەکا دیتر، هەڤپەیمانەکا دیتر و نەیارێن دیتر دوبارە دبیتەڤە کو

ئەڤچەندە ژی ل راستا تمامكرن و پێشڤەبرنا تێمایا مێژوویيا رۆمانێيە.

دیارە كومارا مهاباد وەكو دەستكەفتەك، ژ ئەنجامێ هەڤكێشەیەكا سیاسی دناڤبەرا دوو دەولەتێن ئیران و رۆسیا دا پەیدا بوویە. هەر چەندە سنورێ وێ ب تنێ باژێرێ مهاباد و هندەك باژێرێن نێزیكی مهابادێ (شنۆ، بوكان، پیرانشەهر و...)ە، بەلێ ئەڤ قەوارە یێ بەرتەنگە و كومار خەباتێ دكەت دا سنورێ قەوارێ خوە یێ نەتەوایەتی بەرفرهتر لێ بكەت، هەر ژ بەر هندێ ژی د كومارا مهاباد دا رویدان نە ب تنێ ل مهابادێدا د قەومن، بەلكو بەشەك ژ وان د بەروكێن شەریدا، واتە ل سەر سنورێ كومارێ د قەومن یان ئەو رویدانێن ب تەڤگەرا سیاسیڤە د گرێدایىنە، ب شێوێ دەنگ و باسان دكەڤنە بەر گوهێ مە، لەوما بۆ كارەكتەرەكێ وەكی قازی محەمەد ئەم چ جاران ژ نێزیك گوهـ ل دەنگێ وی نابین و هەر جار ب رێكا كەسێن دی، لڤین و رەفتار و پەیڤێن وی د بهیزین. بەلێ سەبارەت رۆژانەیێن خەلكێ كومارێ، گۆتو بێژ و دەرد و ژان و پەیوەندییێن وان یێن جڤاكی و رەوشەنبیری، ئەڤە كارەكتەرێ رۆمانێیە كو د سەنتەرێ رویداناندایە و ب شێوەكێ ڕاستەوخو دبینیت و د بهیزیت و ب كارێ ڤەگێرانێ رادبیت. بادین خەلەكا پەیوەندیكرنا مە د گەل جڤاك و سیاسەتمەدار و رەوشەنبیرێن كومارێیە.

بۆ ئەڤێ چەندێ دشێین بێژین ناڤەندا رویدانێن ئەڤێ هێلا مێژوویی ل سەر فرە كارەكتەری، فرە بویەری و فرە ئایدولۆژییەتێ ئاڤا بوویە، لەوما لۆژیكا دیالوگێ ل سەر زالە. دیسان ئەو هەڤدژییا د دوماهییا رۆمانێدا بەحس ژێ هاتیەكرن، ڕەنگڤەدانەكە ژ هەبوونا ئایدولوژییەتێن هەڤدژ د ناڤا كومارێدا. هندەك بەرامبەر پێشهاتێن كومارێ د گەشبینن، چونكە باوەرییا وان ب هێزا پێشمەرگەی دهێت و ب مورالەكا بلند ل پاشەرۆژا كومارێ دنێرن. ئەڤە تەخا رەوشەنبیر و شورشگێرێن كومارێنە كو كارەكتەرێن واقعی نوینەراتییا ئایدولوژییەتا وێ دكەن (هەژار، هێمن، مەنافێ كەریمی، نوری ئەمین، مستەفا خوشناو...) د ناڤا وێ چركەیا مێژوییدا ژیاینە و باوەرییا وان ب دوستینیا رۆسیا دهێت كو دێ خزمەتا گەلێن بندەست كەت، نەخاسمە ل دەستپێكا دامەزراندنا كومارێ ژ لایی لەشكەریڤە، رۆسیایێ گەلەك پشتەڤانییا كومارێ كر و سۆز دا د بیاڤێ چاپەمەنی و هاریكاریكرنا رادیویا كوردی و رەخساندنا دەرفەتا خواندنێ بۆ قوتابیێن كورد ل باكۆیێ پالپشت بیت و پەیوەندییێن بازرگانی د ناڤبەرا واندا هەبیت.

ew dewleta ku ala xwe li ser banê Rayxstagê bilind bike tu kes çavên wê naşkîne!! ew dewleta ku ji bo bindest û xebat kar û gundî û karkiran ava bûye tu carî milletekî bindest erzan nafiroşe (Dost: 145-146)

بەلێ هێشتا دوو مەهـ ژی ب سەر تەمەنێ كومارێ تێنەپەری، ئەرتشا سوور مهابادێ وەكو ئوردوگایەكا لەشكەری لێدكەت و ب پتر بنەجهكرنا هێزا خوەیا سەربازی، سیاسەتەكا دوو لایەنی د گریتە بەر. هەرچەندە ل دویڤ پەیمانا دناڤبەرا روس و ئینگلیزدا هاتییە بەستن، پێدڤییە روس ژ ناڤا ئاخا ئیرانێ ڤەكێشیت، بەلێ ب رژدی هەولێ دەت دا ب رێكا دان و ستاندنێ دگەل ئیرانێ، مافێ بەشەك ژ پەترولا باكورێ وەربگریت و ئەڤە دەنگوباسێ رادیو B.B.C یا فارسی ل لەندەنێ بوو كو بەحسێ رێكەفتنێ دناڤبەرا هەر دوو ئالیان دكر، بەلێ ئەو كەسێن خەباتێ د رێیا پاراستنا كومارێدا دكەن، ناخازن باوەرییا وان ب رۆسیایێ سست ببیت و د ئەڤێ باوەرێدانە پێشمەرگە كومارێ د پارێزیت، نە ئەرتشا سوور.

بادین هەر ژ دەستپێكا نڤێسینا رۆژانێن خوە، سیگنالێن ژ ناڤچوونا كومارێ و تێكچوونا هیڤیێن مهابادییان ددەت و بەردەوام ب رێكا خەونێن دبینیت (خەونا بارانا وەریسان و شوینا وەریسان ل

سەر ستوینێ وی، خەونا دەریایەك ب پێلێن خوینێ و سیار بوونا پێشەوای ل كەشتییا تژی ژ مرۆڤێن سەرژێكری و سێدارە دای)، دیسان ب رێكا تشتێن دكەڤنە بەر چاڤێن وی و گوهـ لێ دبیت (هەمی وێنە دكەنە كەنی ب تنێ قازی محەمەد د وینەیێ خوەدا ناكەنیت، یان دەمێ حەسەنێ دێرسمی دبێژیتێ باژێر پشتی چەند شوروشان ژ ناڤدچن)، وەسفكرنا ئەتموسفێرا جهێ تێدا دژیت (ناڤكرنا مهابادێ ب مژاباد) و... هتد، رەوشا ئالۆزا كومارێ زەلال دكەت:

Nîvê şevê derbas bûye, qîreqîra sê dîkan ji Meydana çarçira tê, gelo çi tê bîra wan di vê şeva sar de? dêlîya tirî ya ku weke xewneke rût di nîvê hewşê de, şaxên xwe ji ber ramûsanên bayê hov çep û rast dide alî.
(Mehabadî di xewnên xwe de, dîkên serjêkirî dibînin) (Dost: 6)

هەر چەندە بادین حەز ناكەت خەونێن وی و پێشبینیێن نەرێنیێن كەسێن دەردوری وی بینە راستی و هەردەما كەسێن نێزیكی وی پێشبینییا تاری بوونا ڕەوشا كومارێ ل دەمەكێ نێزیك دكەن، ئیرادە و هێزا پێشمەرگەی د تێكشكاندنا هێزەك ژ ئەرتشا ئیرانێ د شەرێ قەهراوەدا دئینیتە بیرا وان كو ئەگەر روسیایێ رێك ل كومارێ نەگرتبا و هاریكارییا ئیرانێ نەكربا دا هەر سێ باژێرێن سەقز و سنە و كرمانشاهێ كو ل بن كونترولا هەڤپەیمانێ رۆسیایێ (ئینگلیز) بوون، ئێخنە بن دەستێ خوە. ژ لایەكی رۆسیا دەستێوەردانێ ل كاروبارێن كومارێ دكەت و ژ لایێ دیتر نوینەرێ وان ل ئێكەتییا نەتەوان، دەتە دیار كرن كو مافێ وان نینە د پرسگرێكا نافخوییا ئیرانێدا دەستێوەردانێ بكەین، روسیا ب ئەڤێ هەلویستێ هەڤدژ پشتا خوە دا كومارێ و پشتەڤانییا ئیرانێ كر و ژ لایێ دی دژی بزاڤێن كومارێ هەمبەر ئەرتشا ڕزا شاهی راوەستیا و ب مایتێكرنێ گەڤێن دەستبەرانێ ل كومارێ كرن. هەر ل بن كراسێ رۆسان، ئازەرییان ژی ل تەبرێزێ هەمان سیاسەتا روسیایێ گرتە بەر و دگەل نوینەرێن حكومەتا ئیرانێ كەتنە دان و ستاندنێ. ژ لایێ دی هندەك سەروك عەشیرەتێن كوردان، خەلكێ خوە دژی كومارێ هاندان و تێكەلی ب حكومەتا ناڤەندی كرن.

ئەڤ دوالیزمییا ل سەر ئاستێ رویدانان دهێتە پێشكێشكرن، دەربازی مەودایێ كارەكتەرسازییێ ژی دبیت و سێ كارەكتەرێن رۆمانێ بەردەوام پێشبینییا پێشهاتێن دهێنە د رێیا كومارێدا دكەن. ئەڤ كەسە ل ژێر پەردەییا (مەیڤەخوری/ ئەنترانیكێ ئەرمەنی، دیناتی/ ئەمیرال ئاغا ، خیانەتكرن/ كەریمێ شكاك) بەحسێ سیاسەتا كومارێ د هاژوت د كەن و هەر ئێك ژ وان ل دویڤ ئەندازەیا هزركرن، هەستكرن، حەز و ئارەزوو و تێروانینێن خوە، دلسۆزێ كومارێ یان نەیارێ كومارێنە.

ئەنترانیكێ ئەرمەنی باپیرێ بادینییە، هەڤالێ ڤودكایێیە و د گوپیتكا سەرخوشییێدا، وەكو سیاسەتمەدارەكێ زانا، سیاسەتا رۆسیایێ شلوڤە دكەت. ئەنترانیك د گەنجاتییا خوەدا ژ نەچاری وەكو سەربازەكێ ئەرمەنی د لەشكەرێ ئەنوەر پاشایێ عوسمانیدا شەر كرییە. پشتی سەرنەكەفتنا لەشكەرێ عوسمانیان د (سار قامیش)دا، فیراری دبیت و ژ ترسێن ئوسمانییا دچیتە د ناڤ رێزێن ئەرتشا سووردا، پشتی سەركەتنا شورەشا رۆسی دهێتە مهابادێ و سەربورا وی یا شەری د ئەڤی ئەرتشیدا وەلێ كرییە سیاسەتا بەرژەوەندیخوازا روسیایێ باش ناسكرییە و باش دزانیت رۆسان، هەر دوو كومار ژ بۆ بەرژەوەندیێن خوە و نەچاركرنا ئیرانێ چێكرییە و هەرەدەمێ دگەل ئیرانێ رێكەڤیت، دێ كومارێ ڕادەستی ئیرانی كەت. ئەنترانیك بەردەوام ب رێكا گوهداریكرنا نوچەیان پێشبینیا رویدانان دكەت و پرانییا شەڤان ل دەمێ مەیڤەخورییێدا، ئەوا وی ب چاڤ دیتی كانێ رۆسان چ ب سەرێ ئەرمەنی و كوردێن رەواندزێ ئینا و بێ وژدانییا وان د مەیدانێن شەریدا بۆ بادینی بەحس

دكەت، هەر ژ بەر هندێ ئارمانجا وی ژ ڤەخوارنێ دویر كەتن ژ جیهانا هشیارییە، ئانكو بەروڤاژی خەلكێ ئاسایی كو مەیێ ڤەدخوون دا خوە ژ بیر ڤە بكەن، ئەنترانیك ڤەدخوت دا ب رێكا هشیاركرنا (ئاستێ بێ ئاگەهیێ) بیرهاتنێن خوە بینیتە بیر خوەڤە، لەوما شیرەتا ل بادینی دكەت ب هەبوونا كومارێ دلخوەش نەبن، ئەو كومارا د هزر و خەيالا هەوەدا د پلانا روسیایێدا نینە و ئەڤ دەرفەتا بۆ رۆسان ب دەستڤەهاتی ژ دەست نادەن، هەتا دگەهنە ئارمانج خوە:

yavrum ev komar kurmikeke di devê Kurdan de ye, Rûs li neftê digerin,
bûye sî salê wan ku xwe nêzîkî ava giravê dikin, ne dûre sibe peymanan bi Heme Riza re deynin û hûn li ber ava gunnê Heval Stalîn biçin. Tu xeberên radyoya Tehranê his nakî, yan guhê te şimakirî ne? Ne duh pêr bû Qonsulosê Rûsyayê li Tehran bi pehlewîyan re rûnişt û xalên vekişandina Artêşa Sor ji erda Îranê danîn. (Dost: 89 - 88)

ئەنترانیك د وێ جیهانا فەنایيا بێ ئاگەهییێدا، وەكو كەسەكێ پڕ ئاگەه د ئاخڤیت، ژ ئالیەكێ دیڤە بەحسێ فەنایا كومارێ ل سەر دەستێ ئەوان سەرۆك عەشیرێن كوردان دكەت، كو ل بن عەبایێ كومارێ د لڤن و تەڤنێ حكومەتەك نووی یان كومارەكا نووی بۆ عەشیرەتا خوە د رێسن.

سیناریویا سەروك عەشیرێن كوردان مینا سیناریویا روسیاییێیە، لاوازییا كومارێ دبینن و ب سیاسەتەكا هەڤدژ هەول ددەن خوە نیزیكی هێزەكا دی بكەن. عەمەر خانێ شكاك پەیوەندییێن خوە ب ئەمریكا را خوەش دكەت، حەمە رەشید خانێ بانەیی، رەڤیایە عێراقێ و پەیوەندی ب ئینگلیزان كرییە و دژی عەشیرا شكاكانە و د خەیالا پێك ئینانا حكومەتەكێ ل بانە و سەقزێ بوو. مەحمود ئاغایێ مەریوانی پەیوەندییێ ب ئینگلیزان دكەت، ئێلێن مامش و مەنگوور و دیبوكری و... نێزیكی حكومەتێ دبن. ئەڤ ئێلە پلانان ژ خوە را دانن و ب پێنگاڤێن د هاڤێژن، هێزا كومارێ لاواز دكەن و ئەڤچەندە دبیتە جهێ دلخوەشیا حكومەتا ناڤەندی و ئێدی رۆسیا ژ بكار ئینانا زمانێ دیالوگێ بەرەڤ زمانێ بریار و گەفدانێ كومارێ دچیت.

بۆ ئەڤێ هەلوێستێ دوالیزمییا پشتكرنا هندەك عەشیرەتێن كوردان ل كومارێ، كەریمێ شكاك وەكو كارەكتەرەكێ نە سەرنجراكێش و خودان كەسایەتییەكا دوالیزمی د ناڤا رویدانێن رۆمانێدا نوینەراتییا ئەڤێ خیانەتێ دكەت، ژ لایەكی وەكو هێلا ئێكێ یا رویدانێن رۆمانێدا دیار بووی پشتی ژ ناڤا كومارێدا دەردكەڤیت، خیانەتێ ل هەڤالێ خوە بادینی دكەت و دیسان د رێیا ب سەر ئێخستنا ئارمانجێن عەشیرەتا خوە ژ كومارێ دەردكەڤیت و ڤەستا شنۆیێ دكەت دا مل ب ملێ عەمەرخانێ شكاك، شەرێ چەكدارییێ دژی ئازەرییان بكەت، هەر چەندە عەمەر خان وەكو كارەكتەرەكێ دی یێ واقعی د كۆمارا مهاباد دا، ب تنێ د دوو یان سێ دیمەنێن د ناڤا رۆمانێدا دەردكەڤیت و نوینەراتییا دەنگێ خوە دكەت، ئەو د جڤینێن كومارێدا بەشدارە، لێ ب هاریكارییا چەكدارێن زێرۆ بەگێ هەركی بەرێ عەشیرەتا خوە و هەركییان ژ كومارێ وەرگەراند و پەیمانا دناڤبەرا هەر دوو كومارێن ئازەری و كورداندا هاتییە بەستن بن پێ كر و ب مەرەما رزگاركرنا گوندێن خوە ژ ناڤ دەستێن ئازەرییان شەرێ چەكدارێ دژی ئازەرییان هەلێخیت و ئەم ب رێیا نامەیێن كەریم ژ بۆ بادینی د هنێریت، دزانین كو رۆس دژی هەولێن وان ڕادوەستن و رێكێ ل بزاڤێن وان دگرن.

Bakure Badîn komar kiriye lîstika berdestan. Êdî ez bêhna wêranekê dikim, lê ez bi xwe jî nema dizanim çare çi ye? Ez tev li hêzên Herkî û Şikakan bûme bêyî ku zanibim çima! Eşîrtî di xwîna min de ye, were ya dawî ez eşîra xwe bi komarê tevî nadim, ew komara ku weke qurban tê amade kirin. (Dost: 178-179)

هەر چەندە كەریم د رۆمانێدا نوینەرێ دەنگێ هەمی وان كەسایەیێن ڤیانا عەشیرەتا خوە ب سەر ئارمانجێن نەتەوەیی دئێخن و ب سیاسەتەكا دوالیزمی بەرژەوەندیێن خوە ب سەر یێن نەتەوەی د ئێخن و د ڤێ رێكێدا نەتەوەی دكەنە قوربان.

بەروڤاژی كەریمی ئەو كەسێ د ناڤەندا رۆمانێدا نوینەراتییا دەنگێ نەتەوەی دكەت و نەشێت لاوازییا كوماریێ ببینیت، ئەمیرال ئاغایێ مهابادییە. دەنگێ وی ژ هەمی كولان و شەقامێن مهابادێ دهێت. تەڤایا خەلكێ مهابادێ ب چاڤێ كەسەكێ دین لێ دنێرن، لێ هەمی دزانن چەند دلسۆزێ كوماریێیە. حەسرەتا وی یا هەرە مەزن، نەبوونا چ دەریایێن كوردانە، ئەو ئەگەرێ شكەستنا شورەشێن كوردان دكەتە سوجێت چیایان و د خوازیت ب رێكا چێكرنا دەریایەكێ سنورێ كوماریێ ب پارێزت. هەر رۆژ ل مهابادێ دگەرهیت و ل چایخانە و جهێن گشتی داخازا ئاڤ و چا و هەتا روندكێن ژ چاڤان د باریت دكەت و هەر جارەكا سەتلا دەستێ ویدا تژی دبیت، ئەوێ ئاڤێ بەرددەتە دناڤ دەریاچەیا سابلاغێدا، دا رۆژەكێ ببیتە دەریا و كنارێن وێ بگەهیینیتە بەر دەریایا قەزوینێ. دروشمێ وی ئێك تشتە كومار پێدڤی ب ئەرتشا سوور نینە و ئەم دێ ئەرتشا شین ئاڤا كەین و كوماریێ و پێشەوای پارێزین. دگەل تێكچوونا رەوشا كوماریێ و بجهـ نەهاتنا هیڤییا وی، خوە د هاڤێتە د ناڤا دەریاچەیا سابلاغێدا و بەری پێشەوای دبیتە قوربانییێ كوماریێ.

بادین هەر ژ دەستپێكا رۆمانێ، ب رێكا نڤێساندنێ، دبیتە ڤەگێرێ ڤەگوهاستنا سیگنالێن نەرێنی ل سەر رەوشا كوماریێ و دەم و گاڤان كارەكتەران د ئینیتە د گورەپانا رویدانانداا، دا چەوانییا تێكچوونا كوماریێ پێش چاڤ بكەت. زەلامێ وەریس فرۆش وەكو كارەكتەرەكێ نە سەرنجراكێش د رۆمانێدا، هەر ژ دەستپێكێ هەتا دوماهییا رۆمانێ وەریسێ كوماریێ د رێسیت و هەر جارەكا بادین سەرنجا وەریسان ددەت ب ترسەكا بێهنا مرنێ ژێ دفریت، پرسێن خوە د هاڤێژیتە بەر. وەریس فروشێ كوماریێ، بیرا مە ل حكومەتا ئیرانێ دئینیت كو دوماهی جارا بادین وی دبینیت، گازی بادینی دكەت و ب كەیف بەحسێ هاتنا شاندێ حكومەتا مەركەزی عەلی ئەسغەر فویوزی دكەت كو ب مەرەما دان و ستاندنێ دگەل پێشەوای هاتییە د ناڤا كوماریێدایە و قەستا وەریس فروشی كرییە دا سێ وەریسێن زەیت كری بۆ ئامادە بكەت، ئانكو ئەڤ سێ وەریسە ئاماژەنە بۆ ب دارڤەكرنا پێشەوای و برا (ئەبولقاسم سەدر قازی) و پسمامەكێ پێشەوای(محەمەد حسێن خان سێیف قازی) كو ل رۆژا (31/ 3/ 1947)ێ، ل سەر فەرمانا رزا شاهێ پەهلەوی ل گورەپانا چارچرا هاتنە سێدارە دان، دیسان ئاماژەیە بۆ ڤەكێشانا هیزێن لەشكەرێ روسیا و هاتنا هێزێن ئەرتشا ئیرانێ بۆ ناڤ كوماریێدا كو ئێدی گرێیا رۆمانێ بۆ هێلا دووێ ژ بویەرێن رۆمانێ، د بەرژەوەندییا هەر دوو هێزێن هەڤركدا (روسیا و ئیران)ێ، ب دوماهی هات.

د رێیا دەلالەتسازییا دوماهی پەیڤێن رۆمانێدا، وەكو ب رێكا بویەران هاتە دیار كرن، ئەو هەڤدژییا دوماهی رستەیا رۆمانێ د كاكلا خوە یا واتاییدا هەلگرتی، ل سەر بنیاتێ هەلویستێ دوالیزمییا دوو لایەنان ئاڤا بوویە. روسیا و چەندین سەروك عەشیرێن كوردان، ژ بۆ بەرژەوەندیێن خوە پشتەڤانییا كوماریێ كرن و دگەل ب دوماهی هاتنا بەرژەوەندیێن روسیایێ، سەروك عەشیران ژی بەرێخوەدانە هێز و دەستهەلاتەكا دی، دا دگەل لاواز بوونا كوماریێ، بەرژەوەندیێن وان بەر پێیان نەچن. ڤەگێرێ كەسێ سێیێ/ هەمی تشت زان، د لاپەرا بەری دوماهییێ ب رێكا بەرچاڤكرنا رەوشا بادینی پشتی تێكچوونا كومار و ئەڤینا وی ب ڤی شێوەی بویەرێن د كوماریێدا قەومین، ژ روانگا هزر و هەستێن مهابادییان بەرچاڤ دكەت:

pir dereng nas kir ku Rûsan peymana petrolê bi xwîna Mehabadîyan imze kirin, pir dereng pê hesîya ku ewqas tûtina ji Mehabad birin Mosko bû cixare, û dûyekî efsaneyê bi wan ket û rastîya dîrokê bi xwe re şewitandin (Dost: 231)

پشتی دەلالەتسازییا بۆ هەر دوو دوماهیێن رۆمانێ هاتییە كرن، ب فەر دزانین پەیوەندییێ بێخینە د ناڤبەرا هەر دوو دوماهییاندا، چونكە د تەڤنێ رۆمانێدا، زەمینەسازی ژ بۆ دوو كومێن بویەرێن رۆمانتیك و دیرۆكی هاتییە كرن و هەر ئێك بەحسێ هەلویستێ دوالیزمی ژ بۆ كێشەیەكا مرۆڤایەتی و كێشەیەكا سیاسی- نەتەوایەتی دكەن. بادین (دوماهییا ئێكێ) و كومار (دوماهییا دووێ) هەر دوو ژ ئەنجامێ ئەڤێ هەلویستێ ژ ناڤچووینە، كانێ چەوا بادین سێ جاران د مژارا ئەڤینێدا هاتە خاپاندن، ئاها وەسا كومار ژی ب سیاسەتا رۆسیایێ و خیانەتا سەرۆك عەشیرێن كوردا هاتە خاپاندن. ئانكو تێمایا هەر دوو رویدانان دگەهیتە ئێك سەرەداڤ و دەلالەتا وان ل سەر تەڤنێ ئێك بابەت ئاڤا بوویە، ئەوژی مژارا خیانەتێیە، وەكو بادین راستییا ئەڤینا خوە ب راستییا ب سەرێ كومارێ دهێت گرێددەت و دبێژیت:

madem ku yeke mîna Mujde diltenik û rû nerm û dilovan dikare vî dilê bêxwedî bide ber kêran û wî bike hezar qet, Ecem jî dikarin Pêşewa bidin ber barîna werîsan, ma ferq çî ye ku komarek ji holê rabe, yan evînek bi dar ve bibe?! (Dost: 216)

ل ڤێرێ دشێین بێژین ژ بەر كو هەر دوو هێلێن رویدانان پێكڤە ب رێڤە چووینە و پێكڤە ژی ب دوماهی هاتینە، هەر دوو دوماهی وەكو دوماهییا هەڤتەریب دهێنە هژمارتن.

دیسان پرسا گرێدای ب تێگەهێ ب دوماهی ئینانێ (الخاتمه- Closure)، كانێ دگەل دوماهی هاتنا رۆمانا مژاباد، هەستكرن ب دوماهی ئینانێ ل دەڤ خواندەڤانی پەیدا دبیت؟ بەرسڤ نەخیرە و هەستا تمامبوون و كامل بوونێ ل دەڤ خواندەڤانی پەیدا نابیت، هەر چەندە دوماهییا دووێ كو گرێدای پیڤاژوویا كومارێیە، ژ لایێ پلوتێڤە دوماهییەكا گرتییە، بەلێ ل سەر ئاستێ گوتارێ یا ڤەكرییە و وەكو مە ئاماژە پێدای رۆمانڤێسی ب نەدانانا نیشانا خالبەندیێ گوتارا خوە ڤەكری هێلایە، بەلێ دوماهییا ئێكێ یا رۆمانێ دوماهییەكا ڤەكرییە و هزرا خواندەڤانی مژویلی چارەنڤێسێ بادینی لێ دهێت كانێ چ ب سەری هاتییە (خوە كوشتیە یان هێشتا یێ ساخە؟ ل مهابادێ مایە یان پشتی دوماهی شكەستن قەستا جهەكێ دی كرییە؟ ریموند ویلیامز ئەڤێ كریارا كارەكتەری ژ تایبەتمەندیێن رۆمانا هەڤچەرخ دبینیت و د ڤێ باوەرێدایە (د دوماهییا رۆمانێدا، مرۆڤەك خوە ژ سەردەستیێ رزگار دكەت، ژ بەركو ب ئەڤی رەنگی خوە ناسكرییە، لەوما ژ مالێ دەردكەڤیت و رێیەكا دی دگریت. ئەڤ رەفتارە بەری د بەرهەمێن ئەدەبیدا بەربەلاڤ ببیت، د كەتواریدا هاتییە ئەنجامدان.)(دیچز، 1386، 103) دیارە بادین ژی ژ بۆ ڤەگوهارتنێن مەزن، دەست بەردان ژ هەر تشتەكی و خوە ناسكرنا ب ئەڤی رەنگی ب كارەكێ پێدڤی زانییە.

ئەنجامێن ڤەكولینێ

1 - مژاباد ژ لایێ پلوتسازیێڤە، ل سەر دوو هێلێن بویەران ئاڤا بوویە و هەر دوو هێلان پێكڤە ب رێڤە دبەت و پێكڤە ژی ب دوماهی دئینیت، لەوما دوو دوماهی ژ بۆ هەنە. یا ئێكێ ب چارەنڤێسێ كارەكتەرێ سەرەكیێ رۆمانێ (بادین)یڤە گرێدایە و یا دووێ ب چارەنڤێسێ سەروكێ كومارا مهاباد ڤە گرێدایە.

2 - دوماهییا ئێكێ یا رۆمانێ ل سەر شێوازێ یادداشتنامێ هاتییە نڤێسین، بادینی وەسفا رەوشا خوە یا دەرونی كرییە، لەوما دبیتە دوماهییەكا وەسفی. د رێیا دەلالەتسازییا ئەڤێ دوماهیێ وەسا دیار بوو بادینی دوو پێنگاڤێن گرنگ د ژیانا خوە دا

هاڤێتینە: د پێنگاڤا ئێکێدا د پروسا ئەڤینییێدا خافلەتیا وی بوویە ئەگەرێ هەرفین و ژ ناڤچوونا هەست و باوەرییا وی و د پێنگاڤا دووێدا بەشدارییا وی د دوو شورەشێن کوردیدا و شکەستنێن ئێک ل دویڤ ئێکێن شورەشێن سەردەمێ وی کەسایەتییا وی ل بن گڤاشتنا هەر دوو هوکارێن کەسوکی و رامیاری لاواز دبیت و بەرامبەر خوە و دەوروبەرێ خوە بێ باوەر و هەلویست دبیت.

3 - ژلایێ پلوتسازیێڤە دوماهییا ئێکێ دوماهییەکا ڤەکرییە، چونکە ڤەگێرێ کەسێ سێیێ وەکو ڤەگێرێ بەشێ دوماهییا رۆمانێ ناخازیت چارەنڤیسێ بادینی ئێک لا بکەت، بەلێ ل دویڤ سەرەداڤێن هزرێێن رۆمانێ دوو تەخمین بەر دەستێ خواندەڤانینە. یا ئێکێ بادین یێ ساخە، چونکە هێزا خوە کوشتنێ نینە. یا دووێ ل دویڤ پێشبینیا فالڤەکەرا بادین د شەڤەکا چاردە هەیڤیدا دێ مریت و دوماهی جار ژی بادین ل دویڤ ئەڤێ پێشبینییێ بەرەڤ بلنداهییا چیای چوویە و ئێدی دیار نەبوویە.

4 - دوماهییا دووێ یا رۆمانێ ژ لایێ پلوتسازیێڤە دوماهییەکا گرتییە، چونکە بەحسێ سێدارەدانا پێشەوای کرییە، لەوما دبیتە دوماهییەکا دلتەزین، لێ ژ لایێ گوتارێڤە، گوتارەکا ڤەکرییە، چونکە خەبات یا بەردەوامە و هەراسا کوماریێ ل سەر حکومەتا ئیرانێ مایە.

5 - د رێیا دەلالەتسازییا دوماهییا دووێ دیار بوو ژ ناڤچوونا کوماریێ ب شێوەکێ فەرمی و کریاری ژ بەر هەلویستێ دوالیزمییا دوو لایەنان ئاڤا بوویە. روسیا و سەروک عەشیرێن کوردان پشتی بەرژەوەندیێن وان دگەل کوماریێ ب دوماهی هاتی پشتا خوە کرنە کوماریێ.

6 - بۆ ئەوێ پەیوەندییا دناڤبەرا هەر دوو دوماهییان هەی، وەسا دیارە تێما و دەلالەتا رویدانێن هەر دوو دوماهییان دگەهنە ئێک سەرەداڤ، ئەوژی مژارا خاپاندن و خیانەتێیە، لەوما هەر دوو دوماهی دبنە دوماهییێن هەڤتەریب.

لیستا ژێدەران

- ب زمانێ کوردی:

Dost. Jan. ’Mijabad’. https://archive.org/details/Mijabad

- ب زمانێ فارسی:

احمدی، بابك(1386).’ساختار و تأویل متن’. چاپ نهم. نشر مرکز. تهران.

احمدی، بابك (1389)، ’از نشانەهای تصویری تا متن’. چاپ اول. انتشارات مرکز.تهران.

پرین، لارنس(1387). ’تاملی در باب داستان’. ترجمه محسن سلیمانی. چاپ هفتم. انتشارات سوره مهر. تهران.

ریکور ،پل(1398). ’زمان و حکایت (کتاب دوم: پیکربندی زمان در حکایت داستانی)’. ترجمة مهشید نونهالی. چاپ سوم. نشر نی. تهران.

شمیسا، سیروس(1388). ’نقد ادبی’.چاپ سوم از ویرایش دوم.نشر میترا. تهران.

کریمی،فریبا(1395). ’مطالعەی روایت مبتنی بر پایان باز در اثار فیلم سازان نوگرای دهەی هشتاد و نود سینمای ایران (فیلم داستانی تیك)’.پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه سوره. دانشکده هنر.

گودرزی نژاد، اسیه. کریمی ،امیر بانو . فرزاد، عبدالحسین(1397).’اغاز و پایان بندی در رمان عشق و سلطنت’. پژوهش های نقد ادبی و سبك شناسی.شماره 1 (پی در پی 31).

لاج، دیوید. وات، ایان . دیچز، دوید (1386).’نظریه های رمان’.ترجمه پاینده، حسین . چاپ اول. انتشارات نیلوفر. تهران.

لانج، ادریان ام. دی(1374). ’روش چند محوری پایان قصەهاپست مدرن’. نشریه مشرق. شماره صفر. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی پرتال جامع علوم انسانی. ویژەنامه ادبیات.

مقدادی، بهرام(1378). ’فرهنگ اصطلاحات نقد ادبی: از

افلاطون تا عصر حاضر'. انتشارات فكر روز.چاپ اول. تهران.
مك كی، رابرت(1387). 'داستان (ساختار، سبك و اصول فیلمنامه نویسی)'. ترجمه ابادی، محمد گذر. چاپ سوم. انتشارات هرمس.تهران.
موسوی، مریم. اولیایی نیا ،هلن. خلیل اللهی،شهلا (1394).'فرجام گریزی در داستان و فرا داستان بر اساس نظریه توماشفسكی'. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.سال پنجم.شماره اول.

- ب زمانێ عەرەبی:

بركة، بسام. قويدر ،ماتيو. الايوبي، هاشم(2002). 'مبادئ تحليل النصوص الادبية'. الشركة المصرية العالمية للنشر- لونجمان.مكتبة لبنان.
برنس، جيرالد(2003) .'قاموس السرديات'.ترجمة السيد إمام.ميريت للنشر و المعلومات.
حسين، خالد حسين(2007). 'في النظرية العنوان (مغامرة تاويلية في شؤون العتبة النصية)'. دار التكوين.
علاونة، ايمان سالم. حداد، نبيل(2019).' النهايات السردية في القصة القصيرة النسائية في الاردن'.مجلة علمية متخصصة محكمة سلسلة العلوم الانسانية و الاجتماعية. المنارة للبحوث و الدراسات.تصدر عن جامعة ال البيت.مجلد الخامس و العشرون. العدد2.

الخلاصة

تعد النهاية في علم السرد القديم و من جانب بناء المعماري بمنزلة عمود النص و تقوم بوظيفة للإعلان و السير بالأحداث الى نهايتها. الا أن هذه المعادلة قد تغيرت في علم السرد الحديث و النهاية تكون بمنزلة بداية لبناء الصورة الفنية و دلالة النص و قد تجلى ذلك في الرواية "مدينة الضباب- مژاباد" لجان دوست لمثال على ذلك و تضم الرواية من جانب المتن الحكائي مساران للأحداث، و لهذا الثمة نهائيات في الرواية. النهاية الأولى مرتبطة بمصير البطل الرئيسي في الرواية و لهذا تكون الرواية مفتوحة، اما النهاية الثانية نجاءت مغلقة و مرتبطة بالمسار التاريخي حيث يتقرر فيها مصير الجمهورية.

الكلمات الدالة: النهاية، علم السرد، الحبكة، مدينة الضباب.

THE END SIGNIFICANCE IN THE NOVEL "CITY OF FOG_MIJABAD" BY JAN DOST

REJEEN **Y. M**OHEMMED* and **F**ARHANG **M. M**OHEMMED**
*Dept. of Kurdish Language, College of Basic Education, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq
**Dept. of Kurdish Language, College of Basic Education, Salahaddin University , Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The end in the science of ancient narration and in terms of the structure of the text is like a pillar of the text that performs the function of announcing and moving the events forward until they reach their end. However, this equqtion it has changed in the science of modern narration,where the end in it is like the beginning in building the artistic image and the significance of the text and this was evident in the novel "The City Of Fog-Mijabad" by Jan Dost as an example of that. From the side of the narrative body, the novel includes two paths of events, and therefore there are two endings in the novel.

The first ending is linked to the fate of the main hero in the novel, and for this reason the novel is open. As for the second ending, it is closed and linked to the historical path, in wich the fate of the Republic is decided.

KEYWORDS: The end, The science of narration, The plot, The fog city- Mijabad.